

Contos da nosa Terra

por

Manuel Rodríguez López

c/. Parigola 10, 2º. 2º

Barcelona-23 Telf. 2192935

Contos da noxa Terra

por Manuel Rodríguez López

Barcelona

Adicado á D. Darío Alvarez Blázquez

Vigo.

R E E N C O N T R O   C O A   T E R R A

Ás tres da mañá chegaba a Sarria o Shangai, acaído alcume popular do "Expreso" sempre cheo hastra os cumios, que recorda a grega de moitedumes a fumigar na ciudá oriental. Unha brétema pecha xurdía do río da vila luguesa e non deixaba albiscar cousa ó lonxe. Os viaxeiros que chegaban ó termo, cal se foran amigos de sempre, despedíanse dos compañeiros que non voltarían a ver e os seus familiares, no andén, cos brazos en cuto, abondaban as malletas e petates que lles botaban polo ventano.

O Xan non anunciara a sua chegada e encamiñouse soio á taberna do Loio, orixen do "Linea" que, tres horas máis tarde, levaríao á sua aldea.

Unha muller que - decataríase calquera - acababa de choutar do leito, estaba arranxando o local.

- I el pódeme preparar un café con leite ?

- Nun santiamén, contestóu ela cun deixo cantareiro e doce ós ouvidos do descoñecido viaxeiro.

Sentouse, agardando a se desaxunar, con más sono que un mestre de escola á hora da sesta no vrau. O río, as albres, as casas, todo canto había fora da taberna, fuxían diante dos seus ollos afeitos á lizgaira sucesión de paisaxes tras longas horas de tren.

A taberneira desfacíase en preguntas. De dónde viña ? Cánto tempo facía que non voltara a Galicia ? De cal casa era ? Curmáu do Sidro ? Ela coñeciao e faloulle da Maruxa, dos cativos, de cando fan a Sarria ó feira e paraban na sua casa, da señora Gumerinda que morrera facía tres anos.....

- Moito me ten falado o Sidro do seu curmáu e mira por onde...
Pouco matinaba eu que eras o Xan tantas vegadas mentado eiqui !

Inda fallaba unha hora longa prá saída do "Linea" e xa chegaban candidatos a ~~xixixixix~~ pasaxeiros: Un becerreiro que uliscaba o choio. Unha muller cun mego ateigado de ovos. Un home con aquilla-

da que, de certo, ía mercar unha vaca....

Era o Quince, feira en Paradela. Xan non o sabía. Dende pequeno vivira lonxe da súa terra. Soio recordaba anécdotas. Como unha película pasaban pola sua memoria o mestre na escola, unha cobra tripada no meio dunha corga, a Santa das Doores en andias o día da festa, unha tarde á percura de niños con outros cativos, longas horas espreitando o qué facían os paxariños, os sapos unha topia...

De cativo gustaba moito de mirar o que facían os bichos: Un día andaba co gando e viu dous sapos, un dacabalo doutro. Qué estarán facendo? - pensaba il - Estaránse namorando? Non era tal.

Coa vara que tiña pra tpnar as vacas, afastáunos. Óppoco estaban na mesma: O grande en vez de fuxir, achegábase ó pequeno que montaba outravolta nil, apreixandoo coas pernas dianteiras. O Xan recordaba que se lle ocurrira pechálos nun caseto de pedras e pallo e ás tres días fora a velos coidando que estarían mortos, pero semillón tal coal. Soparábaos e volvían á mesma. Mais ó quinto día todo foi abrir o casoupallo e o sapo pequeno fuxir decontado! O grande morreron.

O Xan, dende aquela, ouservaba con degoro os sapos pequenos dacabalo dos vellos, decatándose que entre iles tamén hai xefes e piñeis que obedecen ordes. Os xefes son cativos, estortallados e noxentos. As vítimas, como era costume anterga, morrian sen laiarse....

Todos os anos, cando chegaba febreiro, espreitaba os pezoiñosos xinetes e aledábase daquelas mortes. A sua aboa tiñalle contado que, cando os rapaces lles tiran con pedras, iles cíchanos á cara ou ás pernas, de modo e de maneira que, se lles atinan, sailles coxo, é do mexo dos sapos vellos.

fase enchendo o chche. O Xan, sentado acarón das porta de entrada da taberna, canso de tan longo viaxe, seguía tecendo lembranzas da nenez:

Unha noite ouvira castañolas debaixo da cama e, coidando que era o demo, acochárase cheo de grima, sen rebulir deica o dia, e mollando o leito todo coas sudes. A mai ía nun pobo veciño cabio dunha

irmá recén parida e o pai, que pola noite xidivera regando nos prados, en chegando ó romper do día, preguntáralle:

- Ti mexaches na cama ?

- Non mexéi, non - contestara il sen mais espricaciós.

Logo, aquela mesma mañá, esgazara na carballeira do crepo unha canipa retorta e unha vez ben labrada, espetáralle un anaco de cana dun paraugas vello.. Cunha chatola craváralle unha ligia e o gatillo semellaha de fábrica. Cántas horas de traballo ! Nen xiquer tivera tempo pra comer !; pero o revólvere era xa un feito. A pólvora dérralla o Paco do tío Euxenio tras o acordo de lle atender a facenda.... Con éxito esperimentárao, cargado con cachos de pote, e estourara forte.

- Ista noite, cavilaba, como volva o demo heino matar.

Serían as once cando se deitara. Metérase no leito que estaba atal como o deixara o día de antes e, na xusto dalfí a un pouquín ouvira as castañolas.

Abranguendo o revólvere, cheu de caraxe, choutara do leito en percuro do malino. Apalpa deiquí, apalpa dalfí, batera coa puliña...

Il ouvira falar ó señor Xosé María que o diaño transfíxírase, amiuído nunha pita e, arrouzado coa contundencia do revólvere, botáralle as maus - unha á cabeza, outra ás azas, empregando contraforza tiña - hastra arrincarlle o pescozo. E todo ás escuras, por daquelle alumábanse con candiles de gas e os mistos derramáronos para cargar a pistola.

Morto o demo, volvera ó leito sen poder durmir cousa perante horas; pois asegún decían os vellos, o demo resucita. Pero, domendo polo sono, tras duas noites sen pegar ollo, a mañá sorneaba coma un leirón. I era día grande cando ouvíu ó pai:

- Quén matou a pita, Xanijo ?

- Fun eu. Estaba tocando as castañolas debaixo da cama e coídéi que era o demo.

Il botouse a rir.

- Boeno, hom, boeno. Agora veremos cando comerás mais ovos !

4

Outra noite vira, a carón da fiestra, en dereitura do seu leito, un home xigante duños dous metros, vestido con bata branca. Estarrecido, cismaba na maneira de abranguer o revólver que tiña ós pes da cama, agachado nun caixón, por conta de que o pai non dera con il e lle batera. A pantasma fíase achegando máis cada vez. Se tivera a pistola a ma... Tremábanlle as pernas e o cerrizo todo. E guichaba sen refolgo debaixo das colchas como aquil home ou diaño dos infernos avantaba teso e pesenamente atoutiñando nos pes do leito. Tal medo sentira que alancara deica a fiestra e chimpárase á corga, liscando a toda presa pra entobarse na erba da palleira e porse a salvo.

Cando ía ó monte cos velliños, cos que sempre ligara, contábanlle moitas cousas do trasno. O señor Xosé María decíalle:

- Coido que inda oxe hai moitos demos ceibes polo mundo e, se escribira ~~xxxxxx~~ as trasmadas que me ~~xxxxxxxx~~ xugaron, faría un libro grandismo. E todo verdades.

E o Xan dáballe creto porque sabía de fixo que os vellos non minten. O home que fora cabo dil era o demo. Pra escorrentalo berrra : "Xesús, María, Xosé" ; pero, co medo, non debería pronunciar ben as verbas. Por iso alancaba cara il coma se tal cousa....

O Xan, depoís de tantos anos, lembrábase ainda daquela noite e non lle desexaba a ninguén que pasara outro tanto. Os recordos seguían martelando na sua testa:

O día que o pai lle batera por romper un reló - que amiso era de estribillar nas maquinarias ! - , os contos do señor Xosé sorrián a carón da lareira namentras se asaban os bulldós..... e onceiaba que chegara o intre de ver aqueles eidos que perduraban no seu recuerdo embazados no tempo sen poder albiscar as suas verdadeiras xeometrías.

O Xosé, cobrador do coche de línea, franco il, moreno e a cara chea de saúde, rubuffle a maleta ó coche e comprometéuse a avisalo en chegando á Paradela.

Os ollos todos pouzábanse no forasteiro: quen sería aquelle mozo que se admiraba dos soutos e prados; das veigas surcadas por abondosos regueiros; das carballeiras maxestuosas; das casitas labradas;

Os ollos todos pousábanse no foresteiro: Quén sería aquil mozo que se admiraba dos soutos e prados; das veigas surcadas por abondosos regueiros; das carballeiras maxestuosas; das casñas labregas, unhas veces lonxe na faldra dun castro, outras á longo da carreteira; das mulleres e das mozas con panos bermellos, marellos ou negros na cabeza, zocos e medias de lá; dos homes con traxes de pena e moina? Quén sería aquil rapaz que falaba un galego sen música, que lle choutaban os ollos ollando ora á dreita ora á esquerda?.

Algo sentía que os demás - por normal e cotidiano - non sabían valorar. O Xan chegaba de terras moi diferentes. Bran moi outros os ermos que cingüfan á ciudá infinda e sen posible comparanza cos outeiros e castros galegos, esuberantes e ricaces en todas as súas clorofílicas... Quizaves algúin dos xixx pasaxeiros tivera sentido o propio en chegando á Terra, tras longos anos de emigración e somentes il podía decatarse da morea de vivencias e sentimentos que remuiaban na testa do mozo.

O Xosé berróu:

Paradela!

E na revolta da carreteira aparecélle un cativo pobo de casas lousadas.

O Xan apeóuse e un rapazolo, moi espilido il, indicoulle o camiño da casa do Sidro:

- Siga de frente e, ás dez minutos, atopará catro casas. Fillo a que ten unha figueira diante da porta.

As silveiras eran paredes outas á longo da corxa e os graníticos penedos amosaban as seculares rodeiras do carro romano. O Xan sentíase mergullado nun feitizo embebedor e, cando no cimo da costa ollou as catro casas, como se safra dun soñío, recordóu, afervorando, a nenez xogando naquela aíra e sentiu a ledicia do sabio que, tras longos anos de pescudar, de súpeto, dá coa fórmula presentida, infdea e escintilante.

6

... nunha da aira, enfeitada de branco polo recílo da noite. Ó lonxe ouvíase o chilar dun carro, o primeiro quizaves, que roldaba na parroquia. Unha vaca despreguizábase na corte a carón da casa. O sol, teimando sair dos brazos da brétema, semellaba unha roda xigante de lume....

O Xan deu tres petos no vello portón e axiña ouvíuse renxer de ferrollos e aparecélle a muller do Sidro.

- Xan, berróu fundíndose con il nunha longa aperta. Qué ledicia ! Cómo non escribiche ?

- Quixenvos dar a sorpresa.

- O Sidro cando te vexa... Fai un chisco marchóu por un carro de xestas pró forno. Oxe cocemos.

- Moito madrugades. E os pequenos ?

- Logo se erguerán. Qué canso debes xixx chegar !

- E qué sono ! Pero douno todo por ben empregado !

Entraron. Facía anos que non vira unha lareira e aquela cocida afumada, o cunqueiro, a artesa, os bancos, o escano e as mouras pre redes non causaron estraneza no mozo. Todo semellaba un museo. Unha reliquia das Xeórxicas de Virxilio.

A Maruxa prendéu lume nun toxo e arrechegoulle unhos guizos. Fixo o trespés ó lume e preparóu o desaxún.

Cénto arcaismo. Da edá meia ? Dos romanos ? Cántos si gres tilde aquil xeito de vida ?. E, con todo, atopábase natural. Qué diferen- cia coas cocñas da cidá !

· Espertábansele pouco a pouco as lembranzas durmidas. Os longos invernos de friaxe e neve - o forno estoupendo nun inferno de muxicas - coa illusión posta nos bolos de pan; as biriscadas á luz do candil ; os cachelos fumegantes; o caldo fervendo nas cuncas; a caldeirada prós porcos; un meniño durmindo no escano; contos de meigas....

Os pequenos ouviron á mai:

- Ai , nenos, va que non sabedes quén chegou ?.

Tiráronse do leito coma lóstregos pra saudar ó primo. Brin ben

feitos: O Sidriño de oito anos e a Maruxiña de sete. Moreno el, ela brinquiña e cons meixelos bermellóns cal no tivera duna mapoulla na cara.

- Sidriño, mandóulle a mai, vai decirlle ó papá que veu o primo. Anda axiña !

A FEIRA DO QUINCE

No campo da feira os paisanos falaban, berraban e xuraban as ventaxas, os pros e os contras dunha vaca, dun becerro, dun reco ou dun carneiro pra, dempós de longa ~~por fin~~^{retesía} rematar o trato estreitándose as maus. Os becerreiros fachendeaban de carteiras ateigadas de billetes. As pulpeiras pregoaban a sua mercancía gastronómica. Os chigres rebordaban de feireantes, sentados diante das talladas de pulpo e de grandes cuncas de viño a reverter. E o paseo era un formigueiro de xente . . . .

O Sidro, a sua muller e os cativos lochan as millores roupas ~~enfeitada~~ e sentíanse fonchos na compañía do Xan, un verdadeiro forasteiro na aldea, ~~de XX a XXX~~ por mor da curta edá que tiña cuando emigrara. O Grilo coa muller e a filla tamén andaban no paseo. Houbo presentacións e os dous matrimonios, grandes amigos, xa non se sopararon.

O Xan agradabulle o xeito da Sara. A filla do Grilo era unha rapaza grosiña ela, de ollos grandes e mouros, beizos carnosos, bermellos e sen nengunha clas de lardumiadas e o primo do Sidro sentiu o engado da sua fermosura. Ela tamén, no fondo da alma notou por primeira vegada unha vivencia descoñecida deica entón.

Cando os pais da Sara e os curmáus do Xan entraron na taberna do Freixo, illes seguiron no paseo: Mozas, con panos na cabeza, collidas do brazo abranguían a carreteira dunha a outra banda, seguidas por fatos de rapaces que ~~se~~ ~~expedían~~ ~~ruaban~~ con elas ~~rápidamente~~ gromeando barulleiros.

- Ai, Rosiña, quén che fixo esa bata ?

- Esta veuche de Paris.

O Xan adivirtiase naquell ambiente popular de barullo franco e ledo.

Ceibándose dun enxamio de cativos que enredaban entre mozos e mozas, achegouselle o Sidriño.

- Co difieiro que me deches merquéi roscas. Comede. Son da rosquilleira do Pombal.

As verbs

Os versos "Rosquilleira do Pombal" espertaron no recordo do Xan durmidas lembras da sua nenez cando a señora ~~Xenebrona~~^{Xobriza} o amgasallaba con lambetadas. Inda eran algo parentes, pola mai, que a tiña mentado en moitas ocasións na gran cida.

- Sara, Por qué no imos a saudar a rosquilleira.

- Imos. Eche moi amiga da mocedá. Anque ~~xxx~~ molé mola. Furtámoselle
por veces ~~xxx~~ algunha rosca e ele enrenégase toda.

- Seica hai moitos anos que lle morréu o home de maneira estrana, non sí?

- Andivo nas bocas da xente un conto que non sei qué poída ter de certo. Illes non tiñan fillos e vivían soios no lugar de Pombal. O home era moi fumador. De casa probe, somentes tiñan duas vacas e unha besta. Aconteceu que unha noite ouviron a besta andar ós pinotes no curral e o señor Xaquín ergúéuse e baixou por ver qué pasaba; pero, en canto se lle achegou, a coitada parou de louquear e púxose mainiña. Estaba anagada en sudes.

10

con toxos mazados
Acomodó una ~~xxxxxx~~ e unhas presas de millo e volvéuse ó leito; pero, de súpeto, cazolas, pratos, cuncas e potes deron en chocalar na cocina, unhas coas outras, con grande estropicio e novamente corréu o dono aculá mais non viu nada. Sospeitando que sería causa do diaño, deitóuse e, anque seguiron as trasnadas pola casa adiante, non se estremecéu.

Pola mañá a besta aparecér coa crina e o rabo encerellados e determinaron de rapala e, á noite do día seguinte, como o demo non puido repetir a mesma falcatruada coa besta, encerellou o rabo das vacas.

O Xan surriu garimoso e a Sara seguiu contando, namentres caminaban de vagar:

- O señor Xaquín foi e rozou un carro de toxos arnáus; estrou o curral e logo ciscou unha tega de liñaza. De noite ouviron novamente troupeleo ~~xxxxxx~~ e ill, que era un home moi arrichado, amedollou ó trasno:

" Ou colles a liñaza toda grau por grau, demo, ou non tornas máis pró inferno !"

Conque á mañá cedo o diaño debía informar ó Demo Major, non puido demorarse en facer trasnadas e, botando pragas e xuramentos, apañou a liñaza ~~xxxxxx~~ espiñándose todo.

O escarmiento tardou días en voltar; pero unha noite que estaban facendo as fillás, entró un home langrán pola casa adiante sen chamar que berralou:

" Iste ~~xxxxxx~~ aldea é Pombal de Guimarás ?

A xente, que estaba ó pé do lume, estarrecéu en vendo como, aseguín falaba, botaba faíscas pola boca; pero o señor Xaquín, destemido, ~~xxxxxx~~ persinouse e rezou enrabechado:

" Xesús, María e Xosé !"

O home ceibou un estrondo ~~xxxxxx~~ desapareceu ^{endo} nunha nube de fume mestio que cheiraba a podre.

- Eres moi dramática, interrumpiu o Xan.

- Eu cóntocho asegún mo dixeron. Axíña remato. Atende:

Deloutro día, de mañá cedo, a señora Xobita foi por unha ola de auga e, de volta, atopou a casa en chamas. O señor Xaquín, que quedara no leito, morrera ardido ~~x~~^o coitada muller, arrebatada do xuicio por tamaña desgraciā, ainda viu o demo fuxir polo tellado berrando:

" Por botar a liñaza, isto é. Je, Je, Jé."

Os ateos do pobo non dan creto ás verbas da rosquilleira e asegúndan que o señor Xaquín acendera un pito e quedara surmido prendendo lume nas roupas e na casa toda co raio do tabaco. O que si foi verdade é que il ardéu e falouse do caso moitas legoas á redonda e ainda oxe se lembra aquela desgracia. O primeiro sospeitaba que a señora Xobita louqueara. Emporiso, pouco a pouco, foise refacendo e, coas roscas gáñase a vida. Non hai romería nem feira onde ela non acude.

O Xan non lle desagradou o conto e seguiron, abríndose ~~xxx~~ camiño entre os feireantes deica chegar ~~xxx~~ onde a rosquilleira.

- Calquera te conecía, Xanijo !

- Non pasan os anos ~~en~~^{en} valde, señora Xobita.

- Eras moi cativo cando marchaches prá ciá. I el viches a miña sobriña ?

- Faille tempo que a non vin, pro estar estás ben.

- Un día tes que xantar na miña casa. Por qué non ves de oxe en oito?

- Xa veremos. Estóulle convidado por tanta xente....Primos, tíus e coñecidos queren que vaya ~~xxx~~ cabo oiles. Non teréi días avondo.

~~xxxxxxxxxxxxxx~~

~~xxxxxxxxxxxxxx~~

- Queda dito ~~xxxxxx~~ que virás o vintatres. Tello moi os acor-

danza da tua mai. Virás, non si?

- Veremos. Se houbera cousa en contra manderéille razón.

- Quedamos neso. E a ver se tés unhas vacaciós ben xdivertidas. Paradela é unha terra de mozas que namoran.... Vexo que acertaches a axiña.

- A Sara non lle me quer

- Xa mo diredes máis adiante. Vou vella e pescas no aire, non ti, Sara?

- Inda lle son nova e presa non teñio. É máis: Non nos coñecemos cásque.

- Eso chegará pouquiño a pouco. Recoméndoocha, Xan!

- Moitas gracias, señora Xobita

Seguiron a pasear. Comenzaba a escurecer e a xente ía marchando. Soio quedaban algúns mozos e mozas. Chegaron á revolta da corxa da eirexa. Unhos toxos enormes agatunaban cara o monte. A lúa escomenzaba a rubir lixeira noite adiante, Ninguén arredor. O Xan cinguiuna polo van e sen deixarlle tempo a nada, deulle un bico longo nos beizos.

- Xan, qué fas?

- Qué fermosa és !

- Eso é pecado !

- Quérote, decraráelle.

- Por qué me enganas ?

- Digoche ~~xxxxxxxxx~~ o que sinto.

- Non señas mintireiro. Coñécesme oxe e xa me queres?

- Oxe coñezo Galicia tamén e quén me apunará que non lle teuc agarimo? Crés que estou soñando? Istan maus tuas qué loco, non memíra? Todo eisiste. Non soñas, non; pero ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ que coñdas de mán?

Todo home me deu un bico !

A Sara botouse a chorar. Dazasete anos tiña. Xan estaba seguro de que contaba a verdá. Cos dedos agarimóu os ollos baguentes daquil enxo e o remorso percorréu o seu corpo. De súpeto un rebulir de follatos fixo que se puxeran á espreita e viron sair do toxal unha parella.

Encováronse

~~XXXXXXXXXX~~ tras dunha caiota e a lua amostroulle o Suso e mais a Rosalía que no cimo da corga, viraron á esquerda. Tan ben encenegados, abofé.

O Casabaxo era célebre no pobo. De cativo, a sua mai, que andaba a pedir polas portas ~~paisas~~, deixárao na casa do Fontela, que o recolléu por caridá, pois facía un frío crú ~~que~~ como non coñeceron había moitos anos.

A mai continuou de porta en porta e nunca mais aparecέu a probe. Faiouse moito de que a comeran os lobos en terras de Castro do Rei... ~~Sabedíos !~~

Chamábanlle o Casabaxo porque, cando lle perguntaban de ónde era, pronunciaba "Casabaxo" por "Casa de Abaixo". Non deprendera a falar coma os demás nenos, debido a un enfriamento que collera o coitado cando andaba a dormir nas palleiras coa sua mai. Tampouco lle rexía ben a cabeza e non fallaba en nengunha biriscada, romería ou toque de campás.

Xuntáronse na casa do Sidro o Suso e o Barxa pra botar un tute. Os cativos durmiranse no escano. Petaron na porta e abrinx a Maruxa. Era o Casabaxo.

- Onde vas a ista hora?

- O Suso dixome que viñera xogar un tute.

- Pasa, logo, pero o caso é que xa che son catro.

- Boeno, éme igoal.

Berróulle o Suso:

- Entra, Casabaxo, carballo !. Viñeches a tempo. Ti vas ir por viño, non si?

- Vou, ho, vou !

A noite era pecha e o rapaz cargou co garnafón e alá que se foi. De volta, dixo que quería xogar e xogou; pero inda ben non valeiraba un vaso que xa o Suso lle enchía outro. E.... o que ali contou !

rapaza

A leiteira, así alcumaban unha ~~muller~~ que todos os homes lle acaían, saiu deseguida na conversa. Ela espertara os folgos carnaes do Casabaxo. O Suso coa axuda do viñe, tiróulle da lingoas

Fora unha tarde que andaba coas ovellas no Trobo e acertou a pasar por ali a Leiteira. Corrérase que collera unha enfermedá segreda e facía tempo que nengún home da parroquia se lle achegaba. Algo debéu pasar polo maxín da moza que se estrevéu a abrir os ollos daquil rapaz. Il non comprendería endexamáis p por qué - primeira e derradeira vegada- daquela entrega carnal. Embeceduno con todos os praceres; por única vez apalpou e viu unhos peitos de muller e gozou afanoso a carne da Leiteira. As ovellas comeron, a se fartar, no centeo, inda noviño, do Barxa e no Casabaxo espertou a natureza con folgos atrasados. Todo o pobo enterouse do feito e, boa proba éra o centeo comesto e a mancha que lle vira no lado dreito do embigo á rameira. Nengún ~~hombre~~ puxo Tal foi a maneira de en duda o que il contaba con grande valentía: ~~que iba a querer probar~~ a falecida das doenças venéreas da rapaza.

En vendo que nada lle pasara ó Casabaxo, xa os homes rondaban novamente a casa da Leiteira. Il fixo por se atopar coela moitas veces, foille deica a Sarria pra recoller encargos ou a levar algunha carta a un vello solteirón, que ó cabo casou con ela....pero o coitado endexamáis tornou a probar muller.

- Estaba boa, caracho. Non hai muller coma ela. ~~que iba a querer probar~~
- Casou co Sarria polos cartos, dixo o Suso.
- A min queríame ben. O que pasa é que son probe.

Hobo risas e o tatexo, cos ollos brillantes e as coores do alcol na cara, seguiu a falar, con orgullo, da sua primeira esperencia.~~que iba a querer probar~~

Pola mañá cedo o Sidriño levou as vacas á Fontebranca. O Xan acompañouno. Ás dez, cando o sol escomenzara a quentar, voltarían coelas e irían á casa da señora Xohita.

O Xan tiña interés en ouvir os contos do señor Xosé María, que de boa mañá pasara coa facenda por diante da sua casa. Atoparon o vello lendo nun libro, que seña trouxera das Américas e trataba de horóscopos e mil cencias segredas.

- Ouvíu, señor, i el contaréños daquiles contos de mouros que vostede sabe ?

O señor Xosé María era un grande falador e gustaba de engadarr os demás coas suas estorias. O gado pacía agustiño e o vello escomenzou :

" íamos tres amigos polo río arriba ás troitas. En chegando ó pozo da Férveda, cando estabamos mais encenegados, ouvimos tecer teares dos mouros e diño o Delmiro:

- Eiquí é onde contan os vellos que vivían os mouros.

Inconscientes e estrevidos, gabeamos polos penedos e entramos por un oco, arrastrándonos con moito esforzo deica chegar a unha poza. Espreitamos un bon anaco. Non se vía cousa. Sacamos os cintos, enrestrámoslos e , namentras o Daniel tiña conta, o Delmiro e más eu baixamos.

Non había ninguén. Os mouros, ó decatárense da nosa afouteza, sumiránse. Acendemos un misto e vimos unha lacea. Era un encanto de xeitosa; pero, de súpeto, ouvimos unhos petos no chau e...Ei pesado demo !

Se virades qué maneira de agatuñar polos penedos pra fuxir !

Fora, alasando polo esforzo, outra vez ouvimos tecer. Xa tornaran prá casa. Pero non voltamos por alí endexamáis porque collemos medo. Ademáis que os mouros sumense como as meigas .

Tamén decían os vellos da Torre que na Férveda había unha trabe de ouro; pero eu coido que haberá moitas más. Os mouros marcharon e o ouro quedou. Non podían con todo e deixárono moi ben soterrado. A mi contárame o tio Camilo da Veiga, Diolo teña no ceo, cómo hai

que facer pra atopalo. Esiste un libriño que da razón dos sitios onde se alcontra o ouro. Lendo nil, escomenzando polo cabo, aparece a moura que o garda. Lendo no libro, cando se chega a unha letras de formas gregas, a moura abre as portas e da todo o ouro que ten baixo nove chaves. I ela tamén se volve ouro. O malo é que non sei onde atopalo. O metal precioso ben sei onde está. Fai anos, achábase cavando xunto dos penedos; pero agora está en forma de encanto. Quen teña o libriño que vaia á Férveda. Alí hai ouro."

- Será cousa de pescudar nas libreirías de vello, cortóu o Xan.

• O libro hai moitos que o teñen. O que pasa é que ningúén o lé porque está moi velliño e non lle dan aprecio. Quen o teña vive rico sen decatarse, asegundóu o vello despaciosamente.

- Contenos o do carneiro e o dos carbós, pediu o Sidriño.

O señor Xosé María surriu e , dempónis de guindarlle un coio á vaca marela, que collía cara os piñeiros novos, prendeu lume ó cigarro e seguío :

" Nunha casoupa, na vagoada dun lugar que lle chaman a Lucenza, vivía soia unha velliña. Non tiña más que ~~xxix~~ oito ovellas, un castroño e unha cabra. Un día determinóu levar unha tega de millo ó muíño pra facer papas co leite da cabriña. E foise aló.

De volta, empezóu a chover e, polo camiño, á veira dun lameiro, atopóu un carneiro todo mollado e fungóu a vella :

- Coitadiño, qué mollasso estás ! Eu tamén che me molleí toda; pero polo menos xa gañéi o día e agora teño un carneiriño !

Vótouno ás costas; pero pesaba moito. Estaba coma o trolley.

- O qué pesa ! - falóu pra sí - Está groso !

Ó chegar á casa pousóuno acarón da lareira e fixo forte lume pra que secara e pra quentar o caldo. Cando houbo boas brasas, sentouse agusto coas pernas escarranchadas e o carneiro, que tal viu, berróu:

- Cucurucú, que che vexo o cu !

A vella, ó sentir falar ó carneiro, rezóu alporizada :

- Xesús, María e Xosé, arrenégote, demo !

E o carneiro liscóu aturulando e a casa quedóu apestando á xofre!"

- Hai que ver as cousas que pasaban denantes, dixo o Sidriño.

- Naquiles tempos, esplicóu o señor Xosé María, o demo facía moitas trasmadas porque a xente era crida e de boa fe. O demo abusaba da sua bondá e por iso Noso Señor Xesucristo, cando se descubrío do falseiro que il era, chimpóuno ós infernos e pechóulle as portas por fora e, dende aquela, non se volvío a ver o diabo por ningures. Moito temos que agradecer a noso Señor. A velliña, recalcóu, conocína cando era pequeno. Ela andaba coas ovellas no monte e eu coas vacas. Ouvíñlle moites veces a estoria do carneiro. Era unha muller moi seria e nada mintireira.

- Contenos outro de mouros, pediu o cativo.

- A min gústanme máis que os do trasno, engadiu o Xan. Parecen máis verosímiles e dan espranzas de atopar algún día un tesouro.

- Quén sabe se daredes coit. Vós sodes novos e tedes moito camiño por diante pra percuralos, aseguróu o señor Xosé María.

Os rapaces surriron incrédulos e o vello seguiu:

"Na vagoada dun outeiro que hai perto daquil mesmo lugar, vivía un matrimonio cunha filla moi feitinha. Unha noite, polo San Xoán, a mai enfermóu e ós oito días morréu. O home, soio cos peques, non tiña outra que mandar a filla co gado; pois il non daba atendido a todo.

As vacas remoscábanlle a cada intre e a pequena fartábase de chorar.

Pola noite perguntóulle o pai:

- Deuche moito traballo o gado?

- Deu. Andiven sempre corre que te correrás atrás delas.

- Pois mañá, mandóulle il, garimioso, irás ó Coto; que ali paran moito.

A rapaza fixoo así e botóu as vacas pra o Coto.

Cando creu chegada a hora de recollellas, contóunas e fallábelle a pinta..... Choróu mil chorares a coitada e, neste que se lle aparecéu unha velliña moi negra.

- Por qué chorás?

— Porque perdín a pinta, contestou con grandes salaios.

Agarimouna a vella e díxolle:

— Anda acó e non chores que as vacas velas están as duas.

Logo, achegándoselle, perguntou:

— Non tés quen te peine?

A coitada esplícóulle que era orfa de mai.

— Boeno, pois ven tódolos días por eiquí, pregúlle, que che gardaréi a facenda e peinaréite; pero non digas nada a teu pai nien a naide. I engadiu:

— Toma istes carbós e nonos mires deica chegar á case.

Seguiu ó pe da letra o seu mandado e ó chegar, viu que os carbós eran moedas de ouro e gardóunas nun huchete.

Pró outro día volvénlo ó Goto e tornóu ~~xxxix~~^{xxxi} a xunto dela a vella, que a peinou e deulle mais carbós. A meniña ía tódolos días ali e xa tiñía a hucha mais que mediada de ouro cando unha serón o pai preguntóulle quén a peinaba. Ela non llo quería contar; pero teimóulle tanto que ó cabo díxolle.

Ó día seguinte foron os dous; pero a negra non aparecélle mais nunca. Emporiso quedaron ricos pra sempre.

A velliña era unha moura. Naquiles tempos, pola Cidá, había moitos mouros. Ouvíase tecer, como xa teño dito, nos enormes penedos; pero os mouros sumíense cando se achega a xente. Iles eran moi ricos e tiñan moito ouro. Fixeron o castelo da Torre de Porqueira e, cando remataron, tiraron os picos a Sandiás e ali fixeron outro. Dende Sandiás tiráronos á Pena e ergueron iste. En acabando tiraron novamente as ferramentas que foron dar ó que oxe é o Castelo de Monterrei. Os mouros tiñan moita força e cando camiñaban prá sua terra fan contendo:

— Adiós Cidá de Antela, cánto ouro e prata nos queda nela!

O ouro, como pesaba moito, deixárono agachado nas fontes, nos penedos e nos ríos. Algunha verada, sendo rapaz, denombrar de coller a virtú dos carbós, tiñao ollado na misia bisbarra. Xa se badea que eu son do Xinzo e viñen a ista terra cando o meu pai casou de secundaria.

"... si señor, dixeron os..."

— Pois ben. Eu nonos collía porque non sabía o mérito que tiñan. O señor Camilo da Veiga, Diolo teña na gloria, apañábaos todos. Tiña tanto diñeiro graciñas, asegún contaban, ós carbós que se lle tornaban máximos pesos de ouro. Non había cousa que il non soupera porque estudara o Ciprianillo.

— Contenos más, demandou o Xan.

O señor Xosé María sacou o reló

— Inda é cedo, pregúlle o Sidriño.

— Outros dous, logo:

"Na víspera de Sant-Iago, eu era ainda un cativo, andaba no canto no monte. Quentaba moito o sol e funme pór á sombra dun penedo que lle chamán o Penedo Rexado. O por qué de chamarlle así é porque eran dous penedos xuntos que semellaba talmentes como se os tivera partido un raio. Facía moita sombra e, como as vacas paraben ben, quedármelme durmido e cando espertei vin que estaba un meniño acarrón do vin.

Il era moi negro. Nunca viña un rapazío tan mouro. O que máis me chamou foi que falaba galego coma miñ. Fixémonos amícos descontando e puxémonos a xogar. Andaría nos sete e decatéime axiña que era moi espilido, con todo e ser tan novo. Tamén era moito da marea e sempre estaba rindo.

Levábamos un anaco xuntos cando, non sei por qué, miréi cara o penedo e viun home moi velliño. Tiña unhas barbas que lle chegarban ó peito e un chapéu aldraxento, cheo de buratos. Da cara somente se lle vián os ollos e a boca. O demás todo era pelo.

Gafiei tanto medo que botéime a correr; pero o vello collíu polo hambreiro e dixo:

— Non fuxas que dáréiche moitas cousas.

Tremaba. Mais, pouco a pouco, foime gañando a súa bondade. Duvoo unha navalla moi feita que puña "Albacete", unha pelota que tiña dibuxada unha media lúa e un tiracoiros. Ioso, hastre que se puixou o sol, estivo contándome estorizas. Eu espreitaba ben ó vello; pero fai desto tantos anos que esquecérónse-me as más delas. Soio me lembo de dixer:

— Cando nos botaron deste terra, fiquéi co neto coñecendo que os meus compañeiros tornarián. Pero desencañime que non voltemán. Así cora emigrámos nós tamén; mais vouche contar un segredo, se o gardas serás moi rízo. Cando señas mozo ven eiquí e trai un pou de carballelo. Metelo entre os dous penedos e guirra ben; que tirarás un. Debaixa atoparás un pozo pequeno abeigado de ouro. Ven ti soio porque se ves en compañía de calqueira outro, non alcontrarás non. Eiquí quedache un goberno só de miñá.

Su fiquéi contente e o meu santo era mercar unha bicicleta con do para maior e xa sabía dos contos.

Fóreronse o vello e mais o meniño. As vacas non aparecían por ninques e levéi moito spuro; pero cando chegáei á casa, xa elas estaban na corte. Non sei qué demos me tentaron que paliquéi todo na cama. Non deron creto ás mijas verbas hastre que lles insinuéi a novella, o peloto e o tiracoios.

O meu pai ascendéu un fachuzo de palla e alá que nos encamisou pola noite, con paus e sedefios. Dempois de grandísimo esforzo, descubrimos o penedo da dreita. Estaba o pozo tal como dixera el. Non soio habla unha pota valeira.

Eun ben parvo! Se non houbera contado o caso, allí tivo mui América. Daquela os mouros decíñlle do ouro a quen lle paseas. Aventuria moi boa. Porque eran negros botáronos do país. Nunca n'avill tempo o mesmo que agora acontez en Norteamérica. Soio trunfan os bracos. E ó que percura polos negros, mátnalo. Se fixara enra do moiro, oxe vivía de rendas. Quizaves seña un escarmento o ten que traballar dia e noite fai tantos anos.

O señor Xosé María viu con satisfacción que os contos agradaban ás rapaces. Tirou a colilla, cuspiu no chau e seguío:

— Vai o derradeiro. Logo non veñades conque queredes maior. Non seña que remosquen as vacas.

"Unha serán chegáron dous homes moi negros, con dous cabillos come tizas a unha aldea que se chama Penín, perto do Xinto de Lameira, e permuntaron pola fonte que hai no monte. Unha vella encam-

Unha vezek fiúnos e rubiron hasta alá. A xente espreitaba ós forasteiros. Fao falle moita novedá porque eran negros igual que o pez. O chegar á fonte, sen mais, deron volta e pousada pra dormir. Pró outro día seica tiñan que seguir viaxando.

Pola mañá o patrón da pousada preparoullles o chicolate e foinos espertar pra que almorzaran.

Oal non sería o seu abraiamento ó ~~xerez~~ atoparse sen os hóspedes!

O home, que xa se maliciara, determinou de ir á fonte e alcontrouna feita un cisco. ~~Na~~ Andivo pescudando arredor e deu con tres xerros de barro grandes, nun dos cales había nove moedas, e volvérse pra casa cavilando nos viaxeiros dos que enxamais tornou a saberse.

Sen dúbida foran a recoller o ouro. Habilan ser mouros que, quando marcharon das nosas terras, deixárono escondido. Deron coit ~~princípios~~ á vella que Iles indicou da fonte, pois xa se tiñan esquenecido do sitio.

- Non Iles debera decir ~~na~~ dela cortou o Xan.
- Non por certo, dixo o Sidriño erguéndose.
- Por aquelas terras, findou o señor Xosé maría, ténense dito muitos casos distes. Na torre de Porqueira vivían moitos mouros. Non sei qué pudo pasar pra que os desterraran a todos.

A M A L L A

O Fidalgo foi o primeiro en alugar a máquina e o Xan, que ancaseiaba ver mallar, alá que se foi. Cento cincoenta fanegas de pan daban traballo pró día inda que se xuntou moita familia: Mulleres, homes, mozos e mozas e tamén cativos. Na casa as donas tiñan un trafego de mil días pra preparar xantar pra tanta boca. Na aira o Suso carretaba na palla, o Sidro facía no palleiro e as rapazas espallaban ou sacaban os coños. Aquelo era un remuñío de xente baixo dun sol de lume. E o personaxe mais popular era o señor Xosé María, que metía o pan na máquina.

Todos o tiñan por moi entendido e por home experimentado na vida. El, pra demostrar a sua sabencia, requenba latís coma os crecos. Tamén era un gran amigo do señor abade, un vello do seu tempo. Confe as rás e, cando ía ó monte co gado, sempre andaba arrodendo de rapaces porque pasaballes a ducia a seis patacos. Sendo mozo emigrara a Bos Aires onde, pouco denantes de voltar á terra, mercou vinte zapatos do esquierdo, aproveitando unhas grandes rebaixas. Con mirar pró chau, ó ver na lama pegadas do mesmo pe, subíase de fixo por onde collera.

Un día de sementeira, á noite, de volta prá casa, a burra non lle quería entrar no curro e cando cansou de lle bater, en vendoa fuxir pola corga abaixo, berróu:

- Carano pró demo ! Ogallá te coman os lobos !

É así foi. Ó outro día unhos rapaces vírona ainda viva, pero meio comestía do lobo. Fora unha praga; porque naquil tempo polo bisbarro non se sabía o que era unha alimaria.

O tío Xosé María era moi sabio. O que il decía case que pasaba sempre. Tamén entendía moito do tempo. Cando ía chover subíao. Todos lle preguntaban: Tío Xosé María, choverá ?. E il sempre acertaba de quitado un día de seitura que lle pediu a sobriña: Tío, choverá oxe ? e púxose a mirar ó ceo e asegundou que terían un día de moi bó. Pola tarde chovéu a ballón, e cando chegaron ó pobo decíalles a xente:

- Vides bós !

- Quen ten a culpa, berrou a sobriña, é o raio do vello !

Il xurou que non tornaría a pronosticar o tempo. E tal dito, tal feito.

Noutra ocasión, por un quince, erguéuse de mañá cedo, e acomodou as vacas ~~xxxxxxxxxxxxxx~~ coa idea de ilas vender. Encanto se enchisan, almorzou, aviouse, calzou dous zapatos desaparellados do esquerdo e colléu a caxata. Abriu a porta do curro e afalou ás vacas pra xunguilas; mais quedou cavila que cavilarás e dixo:

- Pero eu ónde vou convosco ?. Pra decir que arades, non arades. Pra decir que traquedes boas crías, non parides. Pra decir que dades moito leite, non dades ningán. Así que, carano pró demo, non iréi á feira. Dénantes de engatusar a un parvo, millor será pensar nos nabos !

Foi arar á anabeira e, de volta, as vacas remoscáronlle e o tío José María corre que te corre atrás delas. Cando as alcanzou púxose a camiñar dediante. As vacas, daquela, non lle andaban. Entón berroulles:

- Con razón ou sen razón; cartucho ó canón ! quedades eiquí prá tarde e así non teño o traballo de darvos de comer.

Deixounas e á tarde, cando saíu da casa e as viu diante do portón perguntoulles orgulloso:

- Ai oh. Seica estrañades ó amo ?

Un día que viña con outro home aló do Páramo, cando chegaron ós prados do Briceiro, serían as tres da mañá, estaban moi cansos e sentáronse nunha peneda. Nesto que viron un cabalíño novo e díxolle o tío José María ó seu compañoiro:

- Chacho !. Ise caíu do mellorcínho ! Traino, que montarímos un cabalo dil hastra A Ferrería e logo dámoslle un pau e que vai a facer arolas.

O outro home, que era o Xosé Ramón de Trebolle, foi ~~xxxxxxxxxxxxxx~~^{a collelo} e o animal quedouse mainiño; pero cando o señor José María quixo montar, tornouse grandismo. Achegouselle o Xosé Ramón e volvélou ó seu tamaño natural. Soio que fixera por botarlle a mau o vello, e medraba n

besta ó doble. Non atinaban a comprender o porqué daquil misterio; pero o cabalo ben sabía que o señor Xosé María traguía un rosario no bulsón e o compañeiro non levaba nada bieito. Non se decataron do caso e foi de modo e de maneira que decidiron ir un dacabalo e outro a pe.

Todo foi montar o Trebolle e a besta do demo botarse, corre que te correrás pola corga abaiixo cara o río. O home moito berreba pero o cabalo non se domenba e en chegando ós prados do Bricheiro, alancóu direito ó pozo do Xervasio.

O Xosé Ramón sospeitou acertadamente que era o demo e pregou:

— Xesús, María e Xosé! E no intre o cabalo tirouno nos prados e ill, rinchando, chimpóuse no pozo.

Ó tio Xosé María distes casos déronelle moitos; por iso comprendía prevenido e traguía o rosario no bulsón, porque, naquiles tempos, asegundaba il, o demo andaba solto e aparecía onde menos pensaba un. O que sí é certo, nunca maneaba a ninguén. Somontes costaba de facer trasnadas.

Outro persoaxe interesante da roga na malla era o Aviador.

De nome chamábase Rosende e de Alcume o Aviador; porque a primeira vez que albiscóu un avión no ceo da aldea, quedouse parado ollando como voaba e, sen agardar a máis, argallou unhas azas feitas de xuncos e díxolle ó irmáu.

— Acompáñame, que vou a voar.

Marcharon os dous ó lameiro do Cabo e foise il e agatúñou hasta o cimo dun ameneiro, mangou as azas, abriu os brazos e voltou-se a voar caíndo a plomo no trolley, enterrando a cabeza hastre os hombreiros.

O irmáu tivo que arrincalo da lama e, cousa de cinco minutos, o engallante ficou sen xuicio estalicado no chau, namentres o Comme lle mollaba a testa pra tornalo en si.

En canto lle veu o acordo dixó:

— Non volvo a subir a un ameneiro. Se ti non foras, morrín con cabeza espetada no trolley.

Esto pasou polo ano dez e dende entón o Rosende era coñecido

por "O Aviador". Il era que tiraba os mollos dende o cuto da meda. As sudes caíanlle polas meixelas hasta o pescozo, enrodelado nun pano prá impedir que lle entraran arganas polo peito abaixo.

A xente estaba negra coas sudes e o río. A máquina rumbaba sen parar. Falábbase a berros. Os porrós de auga fresca corrían de mau en mau. Os pequenos trouleaban erguendo, os mais estrevidos, as scias ás mozas ^{ou} guindando mazás ós mais atafegados no labor.

O Xan vía vía toda aquela remuiñada de xente, que formigaba, unhos carretando sacos de centeo, outros facendo no palleiro, donas espertando os cuasios e o patrón atendendo que non fallara o viño e dando presa ás mulleres pró xantar.

Cada tres horas dábase unha comida. Primeiro o almoxo, logo o xantar, dempués a merenda. Había que engraxar os bandullos e os eiros prá resistir. Qué traballos! Había que ver a xente de Paradela na seitura, nas bouzas, nas mallas...riseiros, bromistas apesares de todo!. E as mozas aquelas traballando a par dos homes!. O Xan lembrábase das señoríñas da capital, enlardumiadas, coas faldres derradeira moda, por riba dos xionllos, ensinando as pernas ó rubir as escaleiras do "metro", ou con pantalóns ben axustados marcando marcando as nádигas polos parques da ciudá. Pensar naquelas que semellaban fúigurís e ver as do pobo, sen bagar pra pintar as unllas, os ollos, os beizos, frescas e fortes, era pró Xan coma sair dun cine e meterse nun teatro.

Cavilaba neste cando paróu a máquina e a xente escomenzou a prepararse pró xantar. As mozas correron á fonte, voltando ó pouco cheas de xuventú e o sangue enfeitando as suas meixelas.

O Xan tiña os bulsós cheus de mazás camoesas, que abundara co Sideriño das mazairas do Cidalglo. A Sara, a Rosalía, a Carmiña, o Poco e a Chariño berrábanlle que lles dera unha. Il foi tirándose ó aire, hasta oito. A que apañou mais foi a Sara. Catro ela soia. Todos se decataron do choio e a do Grilo rebordaba ledicia. O Suso estaba abalando unha mazaira. Tamén il tiróu algunas. A Rosalía non puindo coller unha siquer. A Sara deulle das suas. Dende que a virxe suíña

do do escuro, tiñalle agarimo. Quizaves fora lástima. O Suso era martirizado. A coitada dende aquil día endexamáis se volvía a ver rebuldeira. Esbarzara por dar creto ás suas verbas. Non podíía adiviñar por qué a Sara a quería tanto. Se soupera que fora vista! Que lle tiña compasión! De sabelo, desfogaría con ela as mágoas que a ningúén podía contar.

A xente toda acomodárase como millor poidera no tendal.

Fontes con cachola, chourizos, cachelos e garabanzos. Xerros de viño a rebordar, pantrigo, queixo, café, augardente. O Fidalgo sempre a porfiar que comeran. As lingoas que se desataban a falar e ó fin a voz roucona do señor Xosé María, que sempre remataba por ser o contista de tódalas xuntanzas.

"Cando era mozo, tiñamos na Parroquia un crego moi vello e mandáulle a criada:

- Vai chamar ó Farruco para que aque as noteiras da eirexa.

A criada foi á casa do retellador que lle dixo:

- axe non pudo pero mañá, de certo que alá vou.

O día seguinte aparecéu, de cedo, na reitoría e pregóulle ~~o crego~~:

- Iremos á misa e almorzaremos.

O bon do home seguille o gusto ó abade e dempóns marchou pró teillado.

Traballara ben e xa tiña o bandullo revoltado cando o chamaron pro xantar.

O señor Farruco era un home que lle tiña moito medo ó demo e entre chanqueiro de viño e tallada de xamón, perguntóulle ó abade:

- E a vostede non lle pon grima o diaño?

- Non. O demo está ben preso. Prendeuno noso Señor Xesucristo.

- Pois eu non llo creo, teimou o retellador. Estou en que ando coibo.

- Non oh! Non, porfiou o crego. Estate tranquillo.

Acarbaron de xantar e díxolle o señor abade:

Vai tomar a sesta. Déjate na palleira, que xa te chamarei.

Acarón da palleira había unha nogueira e o retellador colleu estro medias novas, vaciúnas e púxollas ó gato do crego nas gadoupas. En-

cheullas os ocos de cera e metéu o felino, calzado coma un cristiano, no faiado da casa por un burato que daba ás cortes e logo atubulle a saída con toxos.

O gato deu en correr dunha veira á outra cun tropel de mil milleiros demoros. Espertou o crego en ouvindo o baile aquíl e chamou pola criada, alporizado, temendo que aquello fora un castigo á sua incredulidá en Satán.

- Traime as chaves da igrexa, berrón.

O bo ministro de vios revestíuse de estola, colléu o hisope e, tremendo co medo, rezou unhos latís; pero o casteñeteo do faiado fa cada vez a mais. Foise logo á palleira e contóulle o caso á Parruca que estaba a escachar con risa.

- E lo? Non di vostede que o demo está preso?

- Ti sí que estás feito un bon demo, maliciouse o crego.

Á noite, cando lle pagou o traballo, pra que lle contara ó como fizera, o bon o abade regaloule un peso amaiores do que conviñeren. Don Xesús e o señor rarruco eran moi bons amigos e sempre andaban con trasmadas.

Por certo, findou o señor Xosé María, que cando morréu o crego sentiu moito porque, a comenzaos do outono, sempre me deixaba comer brevas da súa horta hastre fartarme. Moito ben me sabían. Diolo testemuño!

- Conténos o conto dos sapos, pediu o Sidriño.

O señor Xosé María levou a cunca chea de viño ós beizos, — pra il había que ter sempre unha cunca; pois decía que botar o viño ou agua era derramalo — bebéu unhos grolos e contóu:

"Un home, que xa era velliso, da Parroquia de Sartalla, tiña unhas cortizos de abellas ben mantidas que daban moito mel. Vendíao nas feiras e sacaba prós gastos da casa. Un ano, polo Antroido, ouservou que, cada poucos días, faltábanlle abellas e, coidando que morrían, os veciños aconselláronlle.

- Bótalles zucré, ou ti queres que elas che dean o mel sen morreren nada?

O home botóulle un saco de zucré pero as abellas seguían min-
goando e maliciouse. Fixo un caseto de palla na horta pra pasar
ali a noite á espreita. Mercou unha Remington e díxolle á muller:

- O primeiro que se achegue ós cortizos despécholle un tiro.

Durmiu acarón das abellas unha sopana e nunca viu ningúén por
ali. E as abellas fallaban o mesmo.

Unha mañá que estaba o patrón tornando as augas, albiscou dous
sapos moi grosos e grandes á veira do cortizo coa boca aberta, a
papar abellas a conforme saían. Nadia levaban a estar cheus os
larpeiros !. Debaixo dunha pedra tiñan o seu toco. Aquiles engu-
lenbellas eran os que botaban a piques as arcas probes abondo dos ve-
llos !

O home tiña tabaco de colleita. Preparou unhas follas ben secas
e enleóu un cigarro, prantóulle lume, puxo un pe no lombo do pri-
meiro sapo, que abriu a boca, metéulle o cigarro nela e o bicho
empezou a zugar, zuga que te zuga, hastre que o rematou. Fizo o
mesmo co segundo e cando estaban ben borrachos, espetóulle un pa-
rabullo pola gorxa abaixo e prantounos no chau, diante dos corti-
zos, esperneando hastre que morreron.

Cando lle preguntaba calquera por qué deixara ós sapos a morrer
daquil xeito, contestaba:

- Pra escarmiento dos outros e pra que as abellas vexan que per-
curo por elas. "

As gargalladas estouparon a cachón no intre que a mulladora dei-
en rumbar. Era a chamada ó traballo e erguérонse todos pra seguir
no labor, enzoufados en sudes, arganas e unha nube de pó, hastre o
moitecer pra cear o mesmo compango, ouvir as lerías de sempre e
madrugár ó raiar do día, que se encetaría con outra malla.

O Suso convidou ó Xan a visitar Portomarín e a comer empanada de anguilas na casa do Teirente. E aló que foron os dous, de mañá cedo, a camiñar.

Ó pasar acarón dun prado quē hai no camiño da Serra, arrodeado de grandes touzas de leña e moi axeito pra andar o gando ceibe, díxolle o Suso:

- Inda que era neno lémbrome ben. A xente deu en asegundar que se entobaba eiqui unha cobra grandísma e nengún quería facer iste camiño de bo grado hastra que un domingo, á saída da Misa, xuntáronse no adro os homes da Parroquia e comisionaron a tres pra que pesquerasen se era certo.

Dende ben cedo da mañá seguinte hastra a noite, puxéronse á espreita pero non observaron nada anormal. O segundo día tamén perderon o tempo; pero, no terceiro, un diles albiscóuna xunto a aquil balado que pecha o prado.

O home berrou polos compañeiros, que acudiron pra valerlle; mais ela fuxiu. Tan grande era que, por onde pasaba, a erba deitaba. Ficaron abraiados en vendo tal monstro e volveron ó pobo pra falar co tio Pepe, un zapateiro moi bo cazador, por se quería abatela. Prometéronlle cincoenta pesos e o vello botou contas:

" Gañar mil reás arranxando zapatos lévame máis dunha somana .... "

- Se med dades os cincoenta e más a pel, feito !

Acetáronlle anque todos temían que a cobra o papara.

O tio Pepe, que non era coussa medoso, tiña unha escopeta de dous caños: Un cargouno de cachos de pote, outro de municións e encan-

minouse ó prado. Tamén levaba coil o almorzo e a cabaza de viño.

En chegando púxose a almorzar perto do tobo e inda ben non findara o bocadiño cando resoou un longo silbido que que amedonhou a tododiós.

O zapateiro, erguéndose, tirou a cabaza e collou a escopeta da destemido. A cobra alancaba cara il ergueita e ameazante. Un bafo fedorento saía das suas entpanas; pero o señor Pepe, spontándolle na gorxa, despachóulle o cano cargado de cachos de pote, deixándoa seca no sitio, e a xente do pobo, que espreitaba dende lonxe, viu alporizada os tremendismos cuazos do monstro denantes de botar as derradeiras boqueadas.

Tardou ben tempo en morrer e ali mesmo, con machados, tiráronlle a pel e logo garretárona prá casa do zapateiro afouto, que cobró os cincoenta pesos mais cinco de regalo.

O tio Pepe mandou curtir a pel e fixo nove pares de zapatitos e tres corres. E contan os velllos que seica decía:

- Qué bon dia fixen, chacho ! Con moitas comenecias diste xeito, logo tiraba coa subela ó inferno !

Ó Xan agradoulle o conto e o Suso dixolle:

- Eu sei moitas estorias distes camiños. Atende o que lle pasou a un carpinteiro. Era de Suar: Traguía dous ~~xxixxxxx~~ con il ~~e~~ Un dia mandoullles:

- Mañá madrugade e o que primeiro saia á pnte de Outeiro agarda polos outros.

O día seguinte, cando chegou o carpinteiro, xa agardaban os alugados; pero ainda era algo cedo e demoráronse pra botar un pito, sentados á beira do río, que baixaba con moita chea.

Nestas, aparecéo un cabalíño moi feito, que acaroábase a iles fungando, pra fuxir axiña e logo voltar co mesmo reliquiorio.

O máis forte dos tres homes, que era o Toñío, e eu coñézoo ben, teimaba por botarlle a mau; pero non había maneira. O cabalo sempre o burlaba. E diño o amo:

- Estade quedos, que vou mirar se o apillo eu.

E berrou:

- Biichiiño ! Biichiiño !

E o animal quedóuse mainmío.

O carpinteiro, por ser o amo, creuse con máis dreitos que os criados e montou nil; pero a besta - non corria, que voaba - deuse a un tolo agallopar pola beira do río.

E o patrón:

- Detédeo, detédeo ! ordenaba, sen que os criados lle poide-
sen valer por máis que facian.

Así andivo a trotar unha hora larga hastra que o tirou nun cámaro, con tal sorte que non o mancou cousa. Logo o condanado "bi-
chiño", chimpóuse da ponte embaixo sumíndose de tal xeito que os tres quedaron cridos de que era o demo.....

- O tio Xosé María é un bon mestre, non si ?, interrompiu o Xan.

- Canto che dixen foi verdá. Eu coñecín aquiles homes e sei como se chaman. O amo morréu dunhas febres na caída da folla, Diolo teña no ceo !.

O señor Xosé María tenme contado moitos; pero non hai millores contos que os vividos por un mesmo. E o día de oxe has ter qué contar tí tamén .

Ó chegar á Portomarín, no camiño de Sant-Iago, o Xan ademiróu os vellos pazos e eirexa, forte da edá meia e moimento nacional. Lés tima da ponte romá da que non ficaba en pé mais que a manzana amosa do seu esprendor !

Pero non eran o arte nem a estoria ^{as} razós daquela escursión e o Suso confesóulle a Xan as verdadeiras intencíós de tan longa camiña-
ta :

Ás aforas, na ribeira esquerda do río vivían duas irmás. Il que coñecía ben o percal, pederíalles palabra prá tarde.

- Asegúroche que faremos feira.

O Xan estrañouse daquela saída do Suso; mais non puxo reparos e meio en groma, meio en serio chegaron á casa da Marta e da Milagros. Tras unha rápida presentación e un curto palique, acordaron de se atopar na ponte nova e os dous amigos voltaron a Portomarín á casa do parente do Suso, que lles proparóu o xantar de empanada de anguiñas.

Dende a fiestra da casa do Farruco de Teirente viase a ribeira ricaz en toda cras de viños. Á esquerda a carreteira de Sarria e os caneiros onde caían as anguiñas que gorentaban a gula dos millares ^{ores} gastrónomos. Á dreita o Camiño de Sant-Iago avantaba entre viñas ri-
caces, ledo i espranzado pra gañar o Xubileo....

- Dempois dista enchenta, cadrará ben un paseo, dixo o Suso. E engadiu :

- É hora de nos ir.

O señor Farruco espotou:

- Xuraría que te agarda a Milagros. Anda que xa te coñezo ! E ti, Xan, vas ter moita agarda !

- Venen as duas irmás.

- Teredes festa, logo !

- Sonlle boas rapazas, afirmóu o Suso.

- Sí, daránvos canto lles pidades.

- O caso é pasar o tempo.

¶ Polo que hai que ver en Portomarín saíache cara a camiñata, ver-

dá ?, dixo a muller do Teirente.

- Portomarín, valer vale; pero as postres, podendo aproveitá-las, millor, engadiú o Suso.

Houbo risas.

- Xan, dixom o señor Farruco, vaste perder en Galicia.

- Non será tal, señor.

- Ti sé estrevido, seguiú o Teirente, que farás feira.

- Dios vos salve a ialma, berróu a señora Amparo. Vaia conseillos Iles das,ho!. Suso, non leves por malos stallos ó rapaz.

- Non levo, non. Todo iso sonlle cavilaciós da xente. Non fago senón seguir a groma do seu home. Non sí, Farruco ?

- Iste Suso, cortóu o Xan, elle moi gromeiro. Ha casar coa de Paradela. Estalle tollo por ela.

- Aquela sí que me acái. Prás Delores, ó millor temos boda, engadiú o Suso.

- Anda que vas quedar pra solteirón. Nunca casado te vexo. A mocedá de oxe estavos corrompida! !

- Señora Amparo, non lle morden os cas que máis ladran. Nós agora imos dreitos prá casa. Todo canto lle falamos é por non calar.

- Dios te oia e que outro cho creia, acabóu o Teirente.

Cando chegaron ambos e doux á ponte, qs duas irmás xa andaban no paseo. Polo camiño o Suso aleucionóu ó compañoiro:

- Tes que ser botado, ondenón vaise rir de ti.Pola noite acompañarémolas á casa. Eu, que teño mais confianza con elas, amañareime pra nos soperar.

XXXIII

O Xan e a Marta sentáronse acarón dun balado. Estiveron de parrafeo e, dunha noutra, un bico arroubado estalóu nas meixelas da Marta que, por resposta, sinalóulle a cara cunha forte labazada. Voltóu a bical, esta vez cun bico longo, zugándolle os beizos con afán.

A Marta, domeñada polo apaixoadoo rapaz, entregóuse ó pracer. As duas coxas eran grosas, redondas e sensuales e o Xan sentía que unha forza sobrehumá apertábaoo contra os peitos daquela muller que apuraba o vaso do amor a se fartar.

Estaban a recuncar cando ouviron o Suso e a Milagros. A Marta erguéuse de súpeto cos ollos humedecidos pola paixón. O Xan tremábanlle as pernas. Ben se decatou o Suso do seu nervosismo. ~~XXX~~. . .

Acompañáronas á casa e déronse palabra pró dia das Delores.

De volta, o Xan ía caviloso. Fixera mal, querendo como quería á Sara ! ~~XXX~~ Certo que nada lle prometera ; pero queríaa.

O Suso, dándolle unha palmexada no lombo, díxolle :

- Non teñas medo, hoi A Marta, dende que lle fixeron un raspeado á matriz, non empreña !

O Xan riu a cachón coa ~~xx~~ saída do compafieiro. Pouco maxinaba ill as suas cavilaciós e remordementos .

F E S T A N A A L D E A

Na festa das Delores os gaiteiros espertaron, casa por casa, a todos os veciños. As corredoiras facía un ano que ollaban tantísimo aquél nos mozos e nos vellos. O pobo puxérase as mellores roupas. A pólvora chamaba á festa e as camás repenicaban ledas nos mous do Casabaxo.

Non había casa en Poradela que non tivera convidados. Hastre viñieran de Bos Aires o Xusto do Pallares coa muller e os fillos no derradeiro modelo "Mercedes".

O día da festa, cando iles chegaron ó adro da eirexa, inda faltaba media hora pra escomenzar a Misa. Moito fachendeaban coa xente do lugar. O señor Seraffín ficaba aparcado escouitándoos. Na mocedá fora gran amigo do Pallares. Xuntos andiveran ás mozas. Xuntos tamén foran á escola. Agora o Pallares era rico e o Seraffín seguía probe coma sempre; pero estaba orgulloso co seu cargo: Foi o sancristán de máis renome moitas legoas á redonda.

O Sidro contóulle ó seu curmáu a orixen do nomeamento do Seraffín:

— De novo cantaba moi ben e andaba en todas as festas bruñindo do seu arte. Veciños e estranos púñanse a competir con il pero non había quem o superase.

Tería vinte anos cando, un víspera da festa dos Milagres, dixo con fanfarronería no café do Xesús:

— Mañá vou cantar disposto a medirme inda que seña co deme.

Erguéuse, con noite pecha, colléu unha vara moi feita de toxo e o almórzo e alá que se foi.

Polo camiño alcontróu un homiño moi pequeno, cun chapéu de palla, vestindo un pantalón rabeno que lle daba polos xiollos.

— E lógo, pra ónde vas ?

O mozo contestóulle:

— Vou cantar á festa

— Así, cantas ben ? — continuóu o vello.

- Non hai quen me compita e oxe vou disposto a medirme inda que seña co demo.

O homiño dixo: que tamén fa prá festa e apunþou que il cantaba mellor.

- Se queres, propúxolle, podemos escomenzar agora.

Emprincipiou o mozo e ó vello dáballe a risa ouvilo. O Serafin, amoscado, sen rematar a sua cantiga, pedíulle que cantara il. O outro non se fixo rogar e cantou desta maneira:

- Ti carballo i eu carballo, cál dos doux valerá mais?. Eu carballo de Bermil, ti carballo de Feás e a tua alma é do demo e xa non volve á casa dos seus pais.

O Serafin maliciouse e, coma se tal cousa, retrucou:

- Catro cartos tén o sol, catro cartos tén a lúa. Reventa, demo; que ista alma é de Dios e non é túa .

No intre o vello sumfuse cun estouro grandismo e o Serafin barrou-selle o xuicio ficando coma morto. Cando acordou, deu volta prí traír a aldea e foise a xunto do señor abade contárrlle o sucedido. O cretico dicitóuno polo ben que discurrira a cantiga que o librara das mous do malino, rezóulle latís e, dempués dunha longa plástica encontraria do orgullo, propúxolle facelo sancristán. O Serafin aceitouille e non cantou mais nunca.

- Foi cousa de milagre, logo.

- Eso contan os vellos, Xan, - ramarcou a Maruxa - e por eso está fóncho co seu emprego !

Perante a Misa solene, cando o señor Serafin pasou o peto das almas, o indiano botou un billete de cen pesetas ó igoal que a sua muller e os fillos. Era un feito que trouxueran moita plata ! Fizéran sorte !

Pero o mais pavoro foi que, denentes de principiar o oficio, o Xan subiu ó cimo da eirexa por unha escada de pau, xa podre, e pendíulle ó Casabaxo que lle deixara tocar as campás. Repinicou con tanta forza e presa que foi a risa. Tocaba a lume !

O Suso era o ramista aquil año. Non paraba de botar foguetes. Os cativos corrian en percurso das canas. Daquela rubfu un foguete medio borracho que foi estoupar no toxal do Trobo. E o que son as cousas: Prendéu lume! Todos tiveron que correr pra apachucalo. O Xan, sen querelo, atinara.

A sara berróulle: Es de mal agoiro!

- E logo, coídabas que non sabía o que facía? - gromeóu il -.

Rematada a Misa, pasearon a Santa en andias. Levábanha catro mozas vestidas co traxe rexional. A Sara, a filla do Pallares, a do Leiro e mais a do Cosme. Dempónis houbo baile ncarón da casa do crevo.

O Xan bailaba coa Sara cando viu a Marta nos meus dun rapaz que il descoñecía. Ela chiscóulle un ollo e a Sara decatouse.

- Coñeces isa rapaza?

- Pois sí.

Perante un longo espazo de tempo ficaron en silencio hasta que a Sara que non pudo conter as suas arelas de saber dixo:

- De qué a coñeces?

- Presentóuma o Suso en Portomarín.

Bailaban naquil intre cabos da rosquilleira, arredonda de cativos por mor das roscas.

- Xa eu volo devía: Sodes un pró outro, berróulles.

Sufriron os mozos; pro unha neboa de duda e desconfianza descoñida oscurecéu a faciana da Sara. Ouvira falar tantas vegadas das irmás de Portomarín....

O Suso e mais o Paco do Leiro non paraban de tirar foguetes. Os cativos seguían a correr pola veiga atrás das canas e a orquesta de Foilebar tocaba o derradeiro pasacalle anunciando o xantar.

Os labregos escomenzaron a camiñar na compañía dos invitados e a mocedá aproveitaba os ~~últimos~~ compases finais.

- Xa nos veremos no campo da festa, dixo a Sara ceibándose dos brazos do Xan, e corréu corga adiante pra sumarse ós pais e unhos parentes chegados da parroquia de San Martiño.

Pouco dempois, á porta da casa do Sidro, dous músicos,-un clarinete e un trompeta- tocaban "A Rianxeira". O curmáu do Xan mantiña os dous, tal como aordara cos ramistas. Os outros paraban na casa do Barxa, do Suso, do Paco do Leiro, do de Abaixo e o bombo e os platillos na casa do Grilo.

Bonito costume aquil descoñecido por Xan.

O xantar foi grande. Sobraron chourizos, lacobón, cachola, empanada de anguia, bon viño de Aviado, da colleita da irmá da Maruxa, roscon xigante, café e farfies da Crufia.

Pola tarde, nun grande campazo entre leiros de millo e unha sombriza corballeira, a festa era un fervedoiro de xente moza. O Xan e a Sara estaban a bailar; pero algo rebulía na mente da filla do Grilo. Chegara os seus ouvidos a aventura do Xan en Portomarín?.

No rebumbio do baile o Suso , ó tempo que lle acenaba cara a droita, bisbeóulle ó Xan:

- Ista noite acompañaremos á Milagros e á Sara.

Os ollos do Xan bateron coa da Marta e a Sara maliciouse.

É costume nas aldeas que os noivos non ^{se}mostren ~~mostraren~~ de noivos en público. Vas ás festas e baillan iles con todas e elas con todos. Logo, pola noite, atal ovellas que tornan ó cortello, sen saberse como, xúntanse polas congostras e camiños. Os rapaces acompañan ás mozas hasta a casa e, acarón da porta, están de parrafeo, ás vegadas, más da conta.... O Xan non estaba neso, nen sabía tampouco que había o costume de ceder a parella.

Cando o Paco lle pediu a Sara, berróulle:

- Son costumes ! Fai ti o mesmo !

- qué diría a xente en véndonos toda a tarde xuntos ? - engadiu a Sara.

O Xan, disimulando tanto pudo o seu enoxo, non se lle ocurriu outra que sacar ó Marta. ~~Ogallá~~ nunca tal fixera !

- Seica xa non te lembras de min? Andas moi metida coa filla do

Grilo....

- Por qué falas dise xeito ?

- Craro. Ela é mais nova. Engañáchesme e arproveitáchesete de min ~~xi~~^{xi} porque tiña a cabeza tola, se ve.....

Ó Xan caíronlle aquelas ^{verbás}/coma o lume. Ela remachóu canto puido:

- Chegou á Portomarín a nova das tuas andanzas coa Sara. Andades nas bocas da xente. E inda se foras o primeiro.....

- Marta, señá o primeiro ou señá o derradeiro, non che vai nen che ven cousa !

- Sí que me vai ! A honra ! Rícheste de min e quixeches facelo con esa; pero saíuche a porca capada. Agora andas tí burlado arreco. Se eu perdiñ o creto nas tuas maus, tí perdíchelo nas da Sara !

Os ollos da Marta entoldáronse de bágoas. O Xan dubidaba. A filla do Grilo era unha arteira que o tiña engadado? Sería certo? A Marta cairá nas suas maus doadamente; a Sara xurara que nunca un home lle dera un bico e, ainda que a tentara moitas vegadas, mantivera a forteza dun carballo. Non se deixara domear.

- Non te mereces que che mire prá cara. Avergónname estar nos teus brazos, martelou a rapaza con verbas feridoras.

De segúro que un un rapaz, outo il, morenote, con trazas de ser moi mu llerego, ouvíu as derradeiras palabras da Marta ó tempo que a sacaba a bailar.

O Xan ficou varado. Maldito costume aquil ! Non se podía botar unha peza enteira cunha muller. Negárialle o baile se a tornaba a ~~xxxxx~~ solicitar ? Sería pior que unha losqueada ! ^E^aSara dixéralle: Qué nos dirán se nos ven toda a tarde xuntos?. Tiña bon fondo e sentía o pudor da moza virxen que teme verse envolta en malas lingoas? Ou quizaves estaba apalabrada con outro xrapaz ? Mintía a Marta ?

Cerifíciou cara o monte. Duns lecos ? Tre ? Non as veigas, non os contos, non as carballeiras, non os prados, non os verdes de diferentes tonos arredaron da sua mente, tan impresionable pola paisaxe, aquil laberinto. Se tivera o poder de profundar nos adentros daquelas mulleres....

O que magoaba ó Xan era o remordemento. Fixera mal en deixarse levar polo Suso na aventura de Portomarín.

Cruso de arrodeos, sentouse nun penedo na Croa do Toural, a cismar, cando ~~xxxxxxxxxxxxxx~~ unha voz roucona alporizóuno supetamento.

- Arriba as maus !

O Xan viróuse á esquerda abraiado. Un home cunha pistola do nove , apuntoulle ó peito. ~~xxxxxxxxxxxxxx~~

- Quén é vostede ?

- O Xan. Curmáu do Sidro de Paradela.

Cacheóuno.

- Perdoa que te recibira así. Ando fuxido fai moitos anos. Dende a guerra vivo no monte. O Sidro coñézoo ben e sabía que tiña ~~mais~~ eiquí o seu curmáu. Mais podías ser un garda disfrazado ....

Somentes aquello lle faltaba ó Xan. Verse nas maus do Xuvenco! Fíxase avido falar dil, pois era coñecido en ducias de parroquias. Non mataba non cubaba. Somentes pedía qué comer e tornaba ós seus paxaros, ós seus lagazos, á natureza,.... Perante a guerra fora das esquerdas ~~xe~~ i escapara á civilización temendo a pena de morte que seica lle puxeran

Dempois ~~de~~ de tamaño susto parolaron longamente.

- Somentes unha vegada, dixolle o Xuvenco, fixen mal. Caera unha torada de neve cal non se acorda outra. Houben morrer de frio. Acertou a pasar un home ~~xunka~~ besta e pedílle misericordia prá misa nudez. Eu andaba este rapado. Ii fa de vinte botós e levaba ~~xxxi~~ roupa pra quentar catro persoas. Xiven que encañonalo pra que me dera qué vestir. A necesidade obligouno. Sen el non fixera, morrería teso de frio.

Cánto falaron ! Xan ~~s~~ sentiu piedade por il e ofrecéulle cartos. O Xu-
vencos nonos precisaba.

-Pra vivir no monte non che me fan falla.

- Logo daréille os zapatos. Trocaréinos polos seus, que xa o non libran
dos coios.

O Xan camiñou prá casa cavilando nas laceiras da liorta fraticida e o
Xuvencos quedou na Croa cos sus penedos, baixo un tellado de estrelas, tene-
do por xergón as pedras, por compañeira a lúa e xudante dos seus ollos a
maravilla piroténica dos foguetes da festa das Delores.

En Pontepedra tifia o Sidro unhas toxalas que daba xenio velos. Xuntou unha xoga e aló que se foi o Xan tamén. Roxaban de moito aquela o Suso, o señor Grillo e o Doutor, e algúns inesparables do Sidro no traxego ás nas folladas, na nega e na caga botando-lles algúns birliegas. O Xan tamén xordou algúns toxos pro haberla dar seis milloches ou mello pro facer o traballo que facían os outros nun mantemento. Moito se espíñou e empapou en suadou. De modo en vez da súa fonte que daba nome ó monte e recorrbage bebendo grandes goles de auga fría e un deixo algo diferente á auga dulzona da capital. Cargaron novo carro. O Suso carretóns e tendal e coll la o Xan pra axudar.

O outre ollaba cantareiro. Os bois fan con pase trencos e na costa do eixeadeiro o Suso agullonaba miles canto podía e botaba cada xuramento que estronaba.

— Soncho túxares, dixéille, decatándose que non atopaba ben as suas maneiñas. Se non se metta miles e se non lle berrexas non capaces de botar unha nosta polo camiño.

O Suso era bon rapaz pero duro demais con facendas. Enrubesado como a mér parte dos mozos da sua idade. O Xan tifia outro espírito, debido a outra cristiña moi diferente na idade. Ollaba os animais con visión poética, mentres o Suso coñecía que eran os montes unha ferramenta de traballo.

Chegaron ó derradeiro tramo de camiño. Agora a corxa baixaba engorde. Xa non facía falta agullonar da boia e o Suso espetullo:

— Mucho ben parvo. Antonte non acompañáches á Marta. Por que saíches de festa?

— Non me atopaba ben e fui pascar. Sabes que a polaxe éndome,

— I eu tiven que aturar as duas Axmeas, herribra o Suso. A Marta non quixeo acompañáxe e inda menos malo que, en chegando á casa a Milagros tivo mella hora pra min no fondo. Talmontes coñecía que fa perder o tempo.

— E a Sora decatándose se foi acompañada priú case?

— Polo camiño vímola coa Rosiña e mala es de Santalla cuídos xapadoas de Castro do Rei. Ián aturulando e cantando. Como poden figurarte, logo porderianos entre xente, e apiedouse.

— Non serán todas as mosas lagoais... .

— Eu non porfa as mosas no lume por ningunha delas.

- Non pola Sara ?

- Ixa non a teneli pro todas che son de carne. Deixa que che diga, anque seña conto vello:

Il era unha mosa que, moi a miúdo fa o sapateiro pro arxanxar os sapatos. O sapateiro vendo que derramaba tanto calzado dixolle:

Se quixeras casar comigo afeiarías muitas veredes

A mosa ~~respondeu~~ contestoulle

- Se queres ti, casamos.

Il estaba solteiro porque non tivera tempo de percorrer noiva por mor do mucho traballo f elas, que era vivaracha, engadouno e canaron exilia.

A primeira noite pregúntelle a noivas:

- Vai te deitando que teño que ir á casa da comedre. Viréi logo.

Cando volvdu perguntoulle o home:

- Ó como tardache tanto ?

- Puxónous a falar de bodas e parci más da conta.

Prá noite que vou dixolle illa:

- Vamos á cama que xa son as doce

I elas contestou:

- Vai te deitando mentres levo as cuncas.

O sapateiro ~~respondeu~~ comeñou a maliciarxe e, á noite terceira, postos na mesma, ~~deste~~ ~~deste~~ come se tal cosa e ós poucos xa sorneara. A muller, coñecendo que durmfa, sacou un puchero do fondo da levaixa, espioulo e logo pasou a comisa porriba do home díclindos.

- Eu te bonso Belcebú, ca faldra do meu ou. En canto vou o veijo, non esperches tu. Untouse o corpo todo co óleo que tiña dentro do puchero e no intre espioulo. Illo efectivo guicando canto facía a dona e non paraba de perguntarse onde elas iría empilin. Teimando seguilla, ollou o mesmo puchero, untouse ~~deste~~ e espioulo tamén. De algúnto atopouse nunha xuntanza de moitas mulleres que se quontaban ó redor dunha lareira con forte lume. Ali estaba ela á esquerda dun home enrazo moi grosso e vixollo, que polou ~~deste~~ illas botaba lume.

O sapateiro aniorðuse nun recanto e viu alporzando, como se orgulhan collidas das raias formando unha grande roda e pondo o ~~ladrón~~ macaco no meio, esconxeranban a balaix. O porcalloñha baixou os priñados e puxose de querqueras e, cada omuto, unha delas bicállame as nádignas. O sapateiro, que levaba a subola no buñón, sumouse á roda e, cando lle tocoun a ves, en troques do bico, capetóulle un subelamo, e o vello laíuso :

— Eiqué hai ladróns unhos beizos bravos !

De súpito esfarelouse a roda e as mulleres desapareceron fioando os dous fronte a fronte. O sapateiro díolle con gornas

— Rapaz, con tanta meiga non sintirás friaxo....

O domo decatouse que se ría das súas medras e quixo ceibarlle un lapote; pero o sapateiro, lingaíro, asopróu con tal forza que engallou o lume todo e á furtadela, na opea escourrida dequill antro, lisoúu.

En chegando á casa fixo nove cruceas con garabullos de oliveira, pendurándose das portas e espaxeáu auga bieita por todos os recantes e cando voltou a muller chimpúlle chanz pingas, queinda fioaban no oí do latón, á a rameira do domo estoupu con gran estrondo mergullando o lugar todo nun cheirume porcalento.

— Canto acabas de trapelear estás moi bon pero non sei a qué bon,

— Iava o seu fundamento. Quén lle fa dicir o sapateiro que casara cunha pendanga de mo ?

— Non críaste logo a honra?

— Dín que é coma un cristal, Modeduro, pero, un coio con xeito e rompe !

— Hal vidros que non rompen cunha pedral

— Dile pola Sara ?

— Digoo porque creio na honra !

— Ti estás memorado deles. Créme, Somos novos. Non te deixes engaxillar. Conto que preve irás a Portomarín.

— Non che ~~se~~.

- O teu curmu irá vender unha vaca. Atoparémonos alí e irémos las visitar.
- Non asegundo nada.
- Sei canto che pasou coa Marta. Decatóime deseguida e tirefille da lingua por cabos... .
- E contúchalo todo?
- Si. Tén oíumen. Pode xurarche que está tolleira por tí.
- Tíña xunión a señora Amadora. Engolfíchesme bono.
- Déixate de sentimentalismos. Xa che dixen que somos novos ainda pra eternos. Iñaki
e adiártase! Conto que nos veremos alí. Prometinlle que te levaría o coche,

47

O Xan foi a Portomarín co Sidro, quen vendeu unha vaca polos mesmos cartos que pagou dous anos atrás. A marela aquela facía unha semana encasamentos comia e mirxaba cada día máis. O Sidro, temendo o pior, fuxiu á primeira feira de maís perto que corou. E non se podía queixar.

Voltou prá casa sen o primo. Quedaron de se atopar no coche das seigas e non apareceu. Irao no paseo coa Marta e chegou á casa de tal xenio que a sua muller oírou que perdeu os penos na vaca. Contóulle todo.

— Aísl, dixo a Maruxa, que este Xan perdeu a cabaza tras da lagarta aquela.

— O pior é que trocou pola Sara como quen cambia un anel de ouro lexítimo por outro de ouro alemande.

— Tés que lle arrincar da cabaza a tolemia esa. Eu oír daba que era cousa pasaxeira; rei vai adiante en demasia.

— O Grilo decatouse do cholo. Il viunha coma min e no coche díxome:

"Así mil días me levan se non oír daba emparentar contigo. Sántocho ben!"

— Grilo, respostelle, pola misa conta xa ti adiviñas que ren descorbaría o aneiro
coria a nosa regaliza!

— Pois víches... Il non uaderá de oír canto á ina rapaza?

— Maruxa, dígoche que a Marta enmeigouno, Estás cego de todo. Moxa como a Sara non se foi na Parroquia e il ben se decatou en canto a conecouno.

Ira noite grande e afinda non chegara o Amil. A cutiña temía o pior. Iudexelle ter corrido algúna disgracia. Perdería o derradeiro coche ~~que quería mandar~~ Os stallos? ~~que quería mandar~~

— Non che virá sois.

— Nent... ~~que quería mandar~~ De certo que non cría que tales. O Suso andaba coa Milagros.

— Vain, logo, que escollou bon ~~que quería mandar~~ mestre!

— Il é quon o botou a perder. Necesita un acompañante ~~que quería mandar~~ más seu amonto. Co Xan para iller o camiño e logo non torna solo ~~que quería mandar~~.

— Xa son as doce... Cala, non sintes?

— Si parece que xa vefien.

tran illes Renxdu a porta da aíra e entróu o Xan.

- que che pasou, perguntoulle a Maruxa.

- É que o Suo é mais eu andivemos da moza.

- Tíña eu agarda por ti, protestou o Sidro

- Abafellas que cando me decatéi xa ti debías estar na casa.

A Maruxa botoulle unha cunca de caldo, proporculle unhas cacheolas con chourizo e folga

Talho. Un longo silencio adonouse da cocinha terra. Sementes se ouviran murironas e talvez... Ao cabo de un longo silencio, falou o Sidro:

- Xan, afondas na lama e non te desatas. Fai tempo adúvartinte e ore tóloche que falei xeito de voxes. Algunha meiguise tenche dado a Marta pra te pôres tan lele por ela. Cando cogaches á aldea tíñas a alma coma un espello e nela retratouse con toda a sua branura. Saras Agora tela embaizada polo pecado. Xa non retratas a virtú. Maloche coma do meu pa... e que eran, non cubrías. O Suo meteouche a Marta no corpo porque el está empescado e non albinor a virtú por nengures e necesita compañía pró longo camiño en perrouro de vida.

Ova

- Sidro, caldo que me falias co coxón; pro non estás encenegado ti tamén? Ise ént

- pola Sara, non será apago o Grilo? Sodes tan amigos....

- É verda que lles teñio moita lei. Pudera se é que iso me cegara coma unha nube de polvo que non albinque as chatas da Sara. Pode ser. Non che vou a rogar non podir, Non quero darras caso co meu herren non son home afeito a compoñer casorios. Cando o fagaus faleme a quién che pote. O que eu non poido uturar é que ti, do meu sangue, da misa familia, non nacissen na rede dunha muller dez anos mais vella e que xa se entregou a isto lle propuxeron.

- Sidro!

→ Long Non-coding RNAs and their regulatory functions

- Non admito que foles así de Karta!

-- *Xer muller* @ unha remoção

- Mais honrada que a Sra. I

— A Sava non a tentei. Nada poido decir. A Muerte, dígoche xa que me obrigan, af. I. Non
nantes que a tí entregounos a miñ, o Suso, o Paco do Leiro e Baldomero e a Parroquia todal
é unha pendanga, af. Unha prostituta !

Unha labrada non é o meoarca tanto coma a confidencia do ourmán. OAL non seño o dito
creto ás doquela muller pra que o Sidro, home cansado, respondendo no tempo, fixera tamén dita
exaración ? O Xan escocénsou a pontir baxcas. Pero, ó como desencorellarase ? De quío unha muller
podfase ouvir o decomposto?

Pouco faltava pra cando
Pouco faltava pra romper o dia, Sidro e mais o Xan fôreronse deitar. O Sidro cheio de
ate por haber conseguido voltar o reago o seu puxado cumbu. O Xan avergonhado poro cosa
para o nides diente da realida. O futuro ergulhoso domador sober do passado anedotico.

Don Xosé estaba ó cargo de tres parroquias; pero cando tivo dicensión para celebrar duas veigadas no mesmo día. Tomtal ruxón os feriñón ninhas, de cedo, en San Vicente, onde era parroco en propiedade, e ás doce alternaba San Miguel con Paradela.

Aquél domingo non se había en San Miguel e o Xo, con fonteira, fóra Santa Cristina.

Os concíllios da eirexa levaban moita xente xorda como millares non son. Todos fan a misa: Unhos por devoción; outros por costume e un terceiro que diría e non ser mal vistos do crexo.

Na revolta de Corporredondo atopáronse coa Santa e o seu xefe.

— Por dous, dixeron ambos e duas.

— Bon dous. E o teu home, Gurorsinda ?, perguntau a Xo.

— Estavos moi malisio. Onte atopouse pero que moi rixosa dentro do coche. Xa fai días que non ten apetite e síntese moi cansado. As perturbações non lle rixen.

— Perdó a paletilla calda ?, eventuróu o Sidro.

— Tro che creo eu.

— Non serás cousa de coñado, verda ?, interrogón o Xo.

— Diolo faga, respondéu a muller do Sidro.

Porto da eirexa hai unha fonteira que sempre esté chea o reboreda. Nunha non é un milagre da Xente. Xa se pode sacar conta como non se pode sacar conta que pode deixar intacta que permanece no mesmo nivel o nivel da auga. E non corre pra ninguén. Ni non se sabe de onde ven. Tanto é que non querer verda de auga ou non.

— Unha cousa sobrenatural, dixo a Guruxa ó seu primo. E o Sidro, unha descoñecida o sucedido na malta do Severino o seu primo.

— Non sei. Conta, qué pasou?

— Demais maior de cincuenta na roza e foi que unha máquina saltou do motor á mede. Focas un alce de cire e , nun santísimu, nulo de cire, no unha formigueira; Un fachuzo xirante, como diría o sacerdote. Tres fachuzos. Berros de mulleres;unhos homes que por valdes de auga; unha rúa aberta, con montes pra apochinar o lume; juventos que se burlaban de outras rúas chegando e, no que nemusín metinhas, coñiu o lume; e coñiu

en rebelleira de fogue na fonte da Santa e chámbole encontrou unha ruxida que, non intre, paróu de ardor. Foi un milagre.

— Thi ensual, mais ben, abrillou a rapaza.

— Os santos valéntense das mays inocentes pra manifestaron o seu gran poder, asegundou a clamuxa.

O Xan que, dende a festa das Dolores, non volvereu ter entre pullores conxoxa, ficou remullado nun laberinto, sorprendido polo relento amurallado e a morta empezou a rebulir no seu ventre. Alívio encontrao. Era unha arteira de finxida virtú ! Por qué dicílos romper illa con fíjilo do Grilo deixándose engaiolar por xuramentos de morte apagandoas con frechas verbo do creto da Sera ?.

Aproveitando o berullo da xente que agardaba a chegada do creco, ousbou bisbearelle algo que soio el puido comprender. A resposta foi un catexizante NUN categorico e seco como un seixo.

Dinante do creco, considerado ente superior polo huellañ elde no, todos se desfaoian en saídos. Ill mesmo tancaou o camp, tirando da cordeira de ferro, e a xente entróu na eirexa, axoellándose nunha pista de danza. Algunha levou coñecidas almofadiñas pra por nos viollos; outras albanse nas pedras croníticas e os mais fiechau de pé. O Poco do Barreiros bñu à tribunia co Siso. Ali estaban o Poco do Teiro e o Xoán do Barreiros cos baraxas na man.

— Pro, vos a qué vides á misa?

— Non señes parvo, lo !, contestou o Barreiros. Eu saíndo yo a marrón. Velen as rapazas todas e, logo demáis, hai que compadear a casa.

— Mestamos aguardando, dixo o Poco.

— Sé en algo temos que invertir o tempo, seguiu o Siso, amedrado polos amigos a cunha longa corrallada, afogado nos cónicos da pobo.

O rematar a función relixiosa, o creco requiebu unhas rezas polos difuntos da parroquia e a gran anfí despaciosemente do lúpulo esco.

No adro o Xan sumðuse á familia e mais á señora Gumerindo. A pare-

con outras rapazas, la diante. Tras delas os xugadores de tute. O Siso coa sua teima de tirarlles pedriñas. O Paco do Leiro petando cunha varpa nas silveiras e nos penedos.

O Xesús de Barreiros berraba:

— Mi Sora ! Mi Rosalía ! Mi Rosalía ! qué foncha vas, ti , Medíos ! Non doides unha ollada ?

— Meñen pressa abondo, dixo o Siso.

— A faliña escapa ó raposo, espetou o Leiro.

— Cada vez alonxábanse mais as mozas e os rapaces. E o Xan viu como aló, na revolta do airo, a Medíos e a Sora viraban cara Portomarín. Fan lixeiras pra caso e desbotaban a compañía dos tres amigallados.

Por qué lle pediría,- covilaba o Xan na festa das Doores - que non baixara mais coela ?. As faladurias da xente traxeron en vêndoa deu díctabre xuntos ? querendo a un home, hoi que temor da moa poden enloñar ?.

"As mozas da aldea negan o seu prometido deixa o devendoiro afé do solteiro e avergonzase de que os vexan xuntos".

Tí descoñecía aquiles costumes. Tal fora o motivo de romper con Sora e encerclarse cos de Portomarín. Pero a Sora por qué había renunciado ás súas tradicións ?

"Os santos vilense das moas inocentes "

— O milagre de que falou a Naruxa non abonda pra encher de lus a noite. La noite pecha de entrambilicados laberintos que remexen no fondo da mar,

— A tarde baixa vide !

— Tremos, si.

— Contanos con vós, logo, que virá a señora Xusticia e dambolos traerán no medio, pró cativo, dixo a Gumersinda.

Chegaron a Camporredondo e o Xan la tan coviloso que non el queira ser decantado.

—Qué che passa, Xan ?

— Nada, Naruxa.

— Algo tes pra andares tan calado.

— Cousas da mocedad. Dudas. Loitas internas. Inquedanzas e amoríños...

O Sidro surriu e díxolle ó seu curmáu:

— Pois pra eso éche boa a iauga da Santa. Bebida en súnas non hai cousa millor pró malollo e escontra dos meicellos. Non tás niste que facer a proba indo perante nove mañás á fonte, a poder ser, mentando acorón da casa do Grilo !

A P A L E T I J I B A

— ~~Así dicen, dicen que a cada hora se escucha un grito.~~

No case do Grilo estaban o Baldomero e a Pilare, moi vixiñas e amigas de sempre, quando chegaron o Sidro e a súa familia.

— Seicos queren morrer ?

— Non tal, que indo temos moitas hirigendas por diante, convalecendo o Grilo.

— Nor moi ben que se esteña no outro mundo ti dráto por compaña quedando eicus verdá ?

— Pensar penséi que morría iste noite pasado, pero xo ven. Hoxe foi chegar a señora Xusta e millorar. ~~Queremos que te cuide.~~

— Claro que sí, hon l. Méloche moiña experíencia, encantada e curandeira. Tevo anos atendendo nenos e grandes.

— I el é verdá que tiña a pelotilla calda, señora Xusta ?, infartando a naruxa.

— Sí, muller. Bao é que fixo un esforzo grande. A quién no lle obliga a andar correando sacos de mineral sen que nincaén lle bote nadie ? E...6a seus anos ! . Tifina de meia coarta. Non te voles queixar de levar contigo sempre esa medalla bieita, encadrou a barrota.

— Non, señora, pro eu, a decir verdá, nunca lle axiña a comadre.

— Pois ti non o sagas que has quedar fraco como un enano e non te ríe sen remedio.

O Xan ouvia aquela conversa con entereza e a illaiva, desconfiando, pediuulle á curandeira:

— Ouvíu, señora Xusta, i el pódeme mirar ? O meu primo, drío o co-

razón, anxeia saber cómo se ergue a paletilla.

- É verdade, nunca tal víñ, dixo o Xan.

- Coa paletilla non se pode xogar. O que esteña non debe pórse a erguela, pois pódelle xír cair do verde.

- Señora, vostede ben se lembrá que fai douis anos polo Nado, tamén o miñ me caíu e non serí groma mirar qué tal estou.

- Boeno, sétate logo no chau.

Sentouse a Maruxa. Púxolle a curandeira os pes ben izolados e agarrendoas polas mans, estalichúllas ó outo xuntando as palmas. Tifón pero que moi ben. Igoalaban. Cando está calda, espliéou a señora Xusta dirixíndose ó Xan, non cadron os dedos das mans. Queda unha mello baixa que a outra. Iso é debido a que temor un oculo no hocico do coidado que saie do seu sitio e ponse debaixo das á controlas hestras ditar o fígado. Nas mulleres é moi mal sanoxéxtrase se torce para lado dreito, e nos homes pro esquierdo. O enfermo desgáñese e vai perdendo forzas deixa consumirse todo e morre.

- E cómo se cura?

- Hai moitas maneiras. Tirando forte polos brazos, como se violan, volve ó sitio. Tamén se cura con palabras pero non hai que esquecer de ceñir decindo: " Co poder de Deus, nobo Señor Xerrierista e da Virxe da Virxe, un Pai Noso e un Ave María " por tres veces. Con un oculo con muda tres mazás, en máñas, é a millor mendís. Círculo tamén é curando unha cousa bieita con un.... e mala maneira.

- E cómo cai a paletilla?, preguntou o Xan.

- Facendo esforzos grandes. Enguendo do chau saen de si non se come fijo o Grilo. As veces caí con nado. Como se andivieren na molana náu. Puxando por baixo dunha silba presa por dous puntos, go un e dan calda, érouella tamén. Deben estar bieites....

- Tamén sei eu a maneira de facela caír, interrompíu o Baldomero. Iovéllo na manxa ó cabaza en forma de cruz....

- Ti estás tolo!, berrón a señora Xusta.

- Non pasa coñado. Sómentes fixen a cuchón; pero non a force caír,

señorio.

Houbó risca abondo.

— Iso é pecado. É xogar coa misericordia e exponer a que Deus te castigue facendo que non che volva o sitio.

O Sidrille non paraba coas lombrices. A Gumerinda xa lle contara á vella e agora tocáballe a ell o turno.

"A Virxen Santa Iuvita duas agullas elas tiña. Unha en cada man e con outra cosía pra lle quitar as lombrices ó Sidrille. E lembrájole, mento, co poder de Deus, Noso Señor Xesucristo e co auxilio do Vízcor, cum illi Noso e un Ave María."

Rezou tres veces a curandeira facendo cruces no bandullo do sacristio do pequeno. En acabando, o silenzo respetuoso tornouse nunha reverencia.

A señora xusta era unha vellida moi boa mullet, que non solamente conseguia polas curas e sementes acertaba unha poca de farinza, mento para facer o caldo, ou unha presa de castañas gallegas, que lle costabas moitísimo. Nindexamás perdern a primeira misa, sendo tamén a principiante novena ás ánimas do purgatorio e, quando ía de consultar a unha vez apartado e tiña que quedarse a dormir, naquela cama era dentro que aquil dín non se esquecían do rezo do rosario. Todas as fiestas por santa,

ENTERRO NA ALDEA

Catro dias denantes do San Miguel morréu na parroquia de Castro do Rei a irmá da muller do Sidro.

A morta quedara viuda na guerra, moi nova e con seis fillos, ~~que~~ que subiu con moitos traballos. O Alfrediño non si quer coñecéu o seu pai, fusilado dous meses denantes do seu nacemento. Somentes il e a Cheliño vivían coa mai. Os outros ían en Venezuela de donde mandaban algúns aforros e, cando a coitada muller escomenzaba a trunfar, foise de entre os vivos.

- Inda onte estaba ben choraba a filla, de trece anos, roiba ela, de ollos azúes, desfeita en bágoas.

A Maruxa apertou a sobriña contra o peito; pro non tñr palabres de consolo que abondaran.

- Deu a esa ós cochos e ó rubir as escaleiras dixo que se atopaba mal. Uníbase da cabeza. E ista mellor atopómola morta.

O Alfrediño non paraba de chorar e berrar pola noi que non o curvaba. Era arrepiante.

O Sidro e mais o Xan audiñeron con todo: Os crepos, a cuixa e o xuzgado. E pola noite estiveron velando á difunta cos familiares e os veciños mais achegados. Os orfos durmiron con Gumerindo, que tamén ficou ó cargo dos da Maruxa.

■ Cando era entiña, contou a señora Xusta no velatorio, proximamente á misa madrísia, Diola teña no ceo, unha cousa tremelizante. Rostibrona e rezar o santo rosario. Ela levaba as contas e, en no coro, rezábanse e queirarse botendo uñhos saloucos fondo a onde intre ell se lle fallece o clento. Cada Avenanzo collía follos tres ou catro segundos. Na cheirando ós ledaffies dixo: Vaiñe mal. Perez que me atopo.

Na mesma acompañáin á leito, mentres os da casa perfaban o morto, ó dia seguinte, a meia noite, morréu a coitada."

As verbas da curandeira enrestiranse con oración mariña, que elle mesma dirixiu. Todos pregaron fervorosos e, rematada a oración, poco a pouco comenzaron os prantos e novamente xurdiron contos do morto.

das parroquias veciñas.

" O que endexamás esquenceréi évos a morte do canteiro, comezou o Grillo. Estabamos de caseiros a Gunturinda e máis en un cumo do monte de Eocairón. Inda non nacera a Sora e foi que había un home, un vello, que lle chamaban o Canteiro porque villoso de canteiro era a casa que traera o seu oficio. Vivíase unha choupana e vivía miserabilmente, porque non podía traballar por mor dunha enfermedá que o mantea desfío de mulleren. Con ningún falaba, nem tiña trato, e case de poucos que lle daba unha horta ruín abondo.

Vou un inverno moi crío acordaréime sempre. Non no meu tristezado, cando estabou a guerra e perdió muitos días non se via á vila, e vivara moito. Un veciño e máis eu, estranxados de non visto, chegaron a porta. Conque non respondíx ^{respondíx} nengún, botmalo abrigo e os nosos ollas viiron o mais veloxante que soñar podímonos.

O vello estaba no chan, morto, coas manas, as orellas e o nariz arrancadas polos ratos. Teso polo frío, inda non se descomponeu, apoiado foi levado ó sangro nun carro que fe a vila tirado por cabalos. Non súper tivo un creco que lle botara unhas respostas. Compuxo o que di o centián: "Se é rico e ten dinheiro, contamolle o canteiro enfeitos; se é probe e non ten nada, levásolo de comidada." Certo que endes deu puxera os pes na eirexa; pero aquilo foi cousa de morto."

A señora Andora inda era algo parente da Irixuxa e viña da morte. Cría moito nas ánimas do purgatorio e debeoia por esplixar o que lhe passara a noite derradeira; pero non se entrevixiu por todo de que se encubreron de neiga e amás que a xente nova xa ele soliso era unha forma creto ás setas que tivera na ventresca durmida. Pero todos foron dementindo os seus contos e coíðou que chevara o intre de falar olo burlante.

" Debeates, —dixo— atopar pero que viláremos recientemente ista mi casa da misa difunta ~~inxix~~ prima, que Diola teña no ceo, e máis viéndole tan arredados diste lugar. Non daredes creto ó que von dizer; pero, o ló, onte á noite, cando se pró leito sentiu curioso un cumo. O meu home non cría neno de ventar a morte e tan só eu se perdendo a amarración das coisas; pero, meiada a noite, unhas petas nos vidrios do rincón,

tra espertáronme e a voz da Dosinda díxome: "pregado por mim, que me cueimo". Espertei ó home que nada ouvfu e díxome: Purio. Ti estás nollando.

"Fixen por durmir ben veces e outras tantas probaron o meroce, pregado hoxeira que o Purruco, dándome creto, comíñu comigo e ben vedes a diñacice. As salsas eran verdinhas."

— Endexaméis creu tales cousas, enredou o home do coidado, e mentoza é a cose que teño por mais certa no mundo.

— Ele debe estar no purgatorio, dixo a Sora.

— Díos queira telle axiña á sua dreita, salviñu o Purruco.

— ¿qué pecados podía ter?, preguntou o Xan.

— A Dosinda foi bon cos fillos, respondíronlle; pero dende que illas meteron o home non tornou a mirar para atrás.

— Díos que sabe de seu calvario nesta vida, derrífele tempo para arrepentir e fuxir da penas eternas, devantes, enorume debe purgar os pecados.

— Tu é misericordioso e a nosa obriga é enixar indultos en nome da Dosinda.

A noite era longa. Inda quedou tempo para más combates entre os mortos pola morte.

Sai des da morte foi o enterramento. *Ondes* novedá pro Xan non non recorriu con Terra.

Outro crego, dende o caso hoxeira o interesante, non perturba de moñar. A coroa la chea de xente. Todos daban díxilo ó obrelo para que cantara responsos. O que menos, entregaba cinco pesos. Houbo quen deu hastra vinte. Asegún a cantida, ergulsen o tono de voz e variacións de latas. Entre "Libérames" e "De Profundis" o párroco apóstolo cantou e mettidos no bulsoñ. Na eiraxo *galán* e niso "Cómpre incipiñ" o, unha duraba tres horas a cirmonia, quando meteron o cadaloito no nicho.

De volta, na casa, houbo grande xuntez prós corridos, que abrigan de lonxe, e prós crecos.

O Xan non discrulgou o seu escandalo polo contrario opiniu.

— Bonche costumes que viesen de moi antigo, dixolle o Xidro.

— Fímon tel virx !

— Reis, se non das respostas, non reguenn !

Mais despois estendo o Xan e o Xidro coa facenda, andrón unha
ponda porto diles unha muller que lle decío á miña enteira:

— Miña filliña, hai que regar sempre polos difuntos & os que
deitan. Ti ven ? Xai do Alfredo o precebelle isto matado. Se
tiver mandore pra decirlle que os xens non temen ya. Tábenme a
ponda, as ánimas son moi abogadas e pódemos valer esas mulleres.

O Pepe do Couso tifia unha horta a carón da casa, duas fanegas de semante e no agro do Sagrazal, tres ferrados de rega e unha chousa. Tamén tifia unha namela abondosa en auga, ~~que~~ mercada coa dote da muller mais doce mil pesos que lle emprestara o Froilán do Rego. O Froilán tiña cartos. Botara moitos anos en Cuba i era das millores casas de Paradela. Fixeron un documento privado e aseguraron o diñeiro riba da namela, que arrimaba aos vinte mil.

Houbo dous anos de colleita ruin e, ~~que~~, no primeiro de casados, a muller deu a luz dous cativos que, coitadíños, recollían canto andacio corría! O caso foi que o Pepe non puido pagar a deuda e o Froilán botouse riba da namela quedando os do Couso na fame, malcomendo e malvindo.

Os vecíños percuraban dos meninos ora dándolles unha cunca de leite, ora unhas castañas; ben ~~que~~ ^{agasallándoles un} bolo de pan cando cocían, ben fartándoos de caldo branco; regalándolles unhos pantaloncicos, que xa eran rabenos prós seus, ou facéndolles camisolas cun lenzo mercado na feira por unha alma caridosa. Aquele era unha tamaña inxusticia. E, con todo, o que chaman Lei daba a razón ó Rego e condeaba ó Couso.

Aixi pasaron catro segas, perante as cales o Froilán, seu fillo e unha roga empregaban a somana enteira pra gadañar e carretar a herba.

O Berxa, o Grilo, o Sidro, o Baldomero e todos os vecíños faláronlle moitas veces desta ou semellante maneira:

- Foro ti non ves, Froilán, que botaches unha familia de perda? E de quod n-puro te saca a ti a namela do Couso? Non téas horas abondo pra traballares en tuas terras e botas aquiles pequechos ós brazos das almas caridosas?

- Dóbeme ainda catro mil pesos e o que se debe, pagado ha ser!

- Co que levas comido da namela, ben pago o téas!

- Eu quero os catro mil pesos. Foi nise trato!

61

E dallí nengún o sacaba. Era tuzaro o Froillán. Mais que polos cartos, polo feito de que "Quen debe paga".

Era a tarde baixa. No Xuzgado había "Conciliación". Se non acordaban aquela serán, o caso pasaría a Sarria. Xuntouse moita familia. Os abogados leoron folion e mais folios. O Lisiñares polo Rego. O Castrela polo Couso. Aquel afermaba á Lei. O outro achácabas a miseria do Couso e pregaba un chisco de humanidade. Non había maneira de arrenxar. O Xan faciase cruceos diante daquela liorta. Por entre mil pesos tanta disgracia ! O caso era usura desvergonzada. ¿Non había entre os vecíños quén propuxera recoller aquiles cartos a escote? Non siquer unha Caixa de Aforros que abrira un crédito pra libertar unhos pais e unhos ~~enemigos~~^{enemigos} rillados por mil privacíos ?

O Grilo pediu a palavra:

- Iste pleito é cousa de noxo prá Parroquia toda ! É a mofa dos pobos veciños ! A millor proba, seguiu dirixíndose ó Froilán, télá no folián que ~~se~~ ex-
guéu. Vimos a pedir que deas un par de ahos de plazo ó Couso. Se necesario fora,
somos dez que estamos dispostos a firmar pra asegurar os cartos e os díaz
réditos.

Armouse un barullo do diaño. O Froilán foi ameazado pola xente que berraban.

- Xudio ! Home sen entranas ! Usureiro !

O Xuez desaloxou a sala. Ficaron somentes o Grilo e o Sidro en representación dos veciños. Namentres, fora armáronse liortas e discussións tales que foi necesaria a intervención da Garda Civil pra acalair a mo

Media hora, unha, duas, tres... e a xente agardaba por ver en qué paraba aquello. O fin saíron os abogados, no medio o Xuez, os litigantes e a "Comisión pro Couso". Arranxáranse. O Pepe podía adonarse da namela, comprometéndose a pagar en dous anos. Caso de non facelo, escotaría os dez firmantes.

- En verdade, díxo o Xan, non é cousa de agradecer porque, apasares da herbo que xa ten levado prá casa, inda quedan en pé os cartos e os intreses quo van medrando.

- Nonche as leis dista terra. Oxe toleo de agradecemento. Salváronse os meus fillos.

- Tumafía inxusticia non houbéra pasado de Sarria.

- Colleces pouco o caciquismo das aldeas, Xan, interrumpiu o Grilo. Di o refrán: "É millor un arreglo que un pleito". O Pepe pagará logo se Dios quer.

A pouco, na sua taberna, o Freixo agasallaba a familia do Couso e os outros nove amigos pra celebrar o éxito. E o Xan, que non saía do seu pasmo, agadillou con roscas e melindres ós picaríños, anxos inocentes, que li coidaban aquela serán día de grande festa. Nunca Houbo baraxas, biriscas, "capados" "zapateiras", vasos e troula.... i era xa de noite cando se erguéu o Grilo.

- Onde vas, ho !, berrulle o Freixo.

- É tarde e a Gumersinda está soia.

- Sí, papái, pregou a Sara. Imos xa. Qué facemos eiquí tantas horas? Abonda de xogo.

- Nós tamén podíamos camiñar, non Sidro?, pedíulle o Xan ó seu curmán.

- Ide andando, logo, namentres botamos a derradeira, contestou o curmán.

O Xan saíronlle as cousas millor do que coidaba. A Sara, inda que o sangue rubulle ás meixelas, non se opuxo ó mandado. Ia Lixeira. O rapaz tivo que alancar forte. En chegando a un atallo que emboca na carretera, sen decir palabra, colléuna da mau. Ela ceibouse axiña.

- Por qué me ~~malixas~~ agarras ?, dixo.

- É noite. Podes topeñar.

- Non preciso axudas. Coñezo millor ca ti o camiño.

- Queda a noite fría. Dame un chisco do teu calorciño.

- Vaite a Portomarín . O camiño é longo á espilirás o frio.

- Tés ciumes ?

- Non teño ~~xixiquíns~~ por qué. Pero tampouco coides que che arrequente as matus.

- Sara, Portomarín non quer decir nada na miña vida. É certo que fun algúnhha vez dende a festa das Delores. Ti negárásmo o baile. Ela non. Pro desen ganéime. Non coñecía os costumes da aldea e penséi que te negabas a bailar conigo, cando non era tal a tua idea....

- Cansáches da Marta e agora volves a min. Podes coller o camiño da dreita. Chegarás mais axiña á tua casa. Comigo pérdelo tempo.
- É obligación mía acompañarte. Perdóa. Non tornaréi a molestarte. Solo che pido que me consideres amigo e se algún día....
- A emozón apertóuno fortemente na gorxa e non lle deixóu seguir. Non puído disimular as bágoas e a Sara decatóuse.
- Quó che pasa, Xan? Por qué te pos así?, dixálle colléndoo da man, entrecida, cal se viñera de cometer unha mala aución.

O rapaz sentiu a vergosía da sua debilidá mesturada coa ledioia do problema resolto.

Seguiron cara a casa do Grilo. A lúa escomenzaba a baixar pola Grou de Toural e o Xan, roubándolle un bico, xuróu:

- Somentes a tí che quero. Perdoa que sospeitara. Son ciúmoso.
- Non sei por qué tesme namorada, recóñeceu ela enxugándolle (as bágoas, cos dedos, garimosa).

Aquela serán os bois volveron 6 rego e , coma a familia do Couso, tamén illes sentiron o engado da Reconciliacion

O MONSTRO DAS NOVE CABEZAS

O Xan, estambullado ^{na} áira & sombra dunha nogueira, estaba ensumido en cavilacións: Pra casar eran mester longos anos de aforro..... Soio fallaba unha semana e arredarfanse un do outro.... Agardába o a Gran Cida pra enrestrar horas, días e meses interminabres deica se poderen xuntar outravolta.....

O seu maxín era un enxamio de ideas que o Sidriño, alasando pola carreira, esborraba ou de atopo.

— Primo, chámate o papai. Esta oo señor Grilo na Escadixá e queren falarche.

O Xan despreguizbuse e botando a pau á vara do cativo, cal se tivera falla de axuda pra se incorporar, ergubuse e ambos e douas camiñaron corga arriba.

- I el é verdá, falou o Sidriño, que vaa passar coa Seme?

- E t1 que dia a todo isso?

- A min agradaríame moito. Así quedaríais con nós pra sempre e non voltaríais a Cida

— Non podo quedar aquí. Non sei traballar a terra e además... O que me poida tocar en herdo é pouco.

- Nós ben vivimos, aventureú o arriscoado pequeno.

O Xan alcumiñouno garimoso. Qué pouco sabía il dos trafegos da vida !. Cómo fa quedax na aldea pra traballar catro leiros que inda non lle abondaban ó Grilo ? Sacaría a lexítime pra emprobecer máis ó Sidro ?

- Namentres non haxa industria, eiquif sobramos moitos homes. Deus queira que cando ti señas home se teña arranxado. Polo de oxe o futuro dos novos está na emigración.

Polo camiño o rapazolo martelaba na sua teima.

- Ben se casaron os de Vilelos e se viras qud grande festa fixeron...

- Sidriño, avida está chea de atrancos. Eu son novo. Non digo que algún día non case coa Sara; pero inda me queda moito que mellar deica alg.

- O señor Xosé María contóume dun rapaz labrego que casou coa filla dun x

rei. Mais afogos que tivo il coido que non os teña ningúen. Quere que oho conte ?

- Conta, logo. O camiño farásenos mais levadeiro.

"Eran tres irmáns." ^{de tres irmáns} O mais novo non tiña outra divertición que os peixes e un día pese ó su unha troita que lle falou desta maneira:

- Soltame e mañá levasme.

O mozo ceibouna e ó dia seguinte volvéluna pillar e entón díxolle a troita:

- Oxe podes levarme; pero non me comes. Trónzame en tres anacos e enterraos na horta.

"Fixo tal coal e de alí a poucos días, ~~que~~ dun cache naceran tres lións; do outro, tres cabalos e, do terceiro, tres espadas.

Como eran tres irmáns, cada un colleu seu cabalo, seu lión e sua espada. E acordaron:

- Agora que ~~estamos~~ ^{servidos} fmonos polo mundo adiante en peroura de tesouros.

"E colleron omiso.

En chegando a unha encrucillada, conviñeron seguir roteiros diferentes; pero

enantes agacharon baixo dun penedo unha cunca de auga e decidiron que, de volta, caso e alcontraren a auga aquela entoldada, sería sinal de que un diles corría peligro e ían valerlle a ^{soltar} entrey.

Despedíronse en peroura de cada ^{soltar} seu destino e, o mais vello, dempués de longas horas de andadura, reparando na lonxanía, perguntóulle a un paisano:

- Bon home, oál castelo é aquil ?

- E o de Babilonia, ~~respostelle~~ ^{disse} seguilo. O que vai siá non torna.

- Pois vou eu, dixo o rapaz.

"Ó chegar, batéu na porta e saiu unha volla que o mandou pasax. Enquendrou unhas guizas na lareira e, namentras se quentaban, arrinchorou un pelo da cabeza e deullo. Logo tirou doulos mais e dixolle:

- Co primeiro prende o cabalo. Co segundo o lión e co outro a espada.

"Fixoo e seguiu a vella:

- Amigo, agora ^{hoxe} vamos a unha loita.

"O mozo albisoru mal as contas e ferrou:

- Cabalo, venme acodir. Lión, venme acodir. Espada, venme acodir !

"A meiga, con grandes gargalladas, espetou:

- Non venen, non.; que os pelos da miña cabeza, ferros son.

" E no intre trocárondose en grosas cadeas que trabaron os dous animais e a espada, conveténdose o mozo nunha estatua de pedra.

O irmán segundo non alcontrou nada de interés no seu viaxe e, de volta prá casa, e chegar á encrucillada, viu a isuga chea de arguxos e, decontado, reemprendeu o camiño do mais vello ~~e~~^{con} ídólico malafada, ficando engadado tamén.

O mais novo, no seu pelingrinaxe, deu cunha vella que estaba no cume dun uteiro, engurullada pola friaxe e o medo, e perguntoulle qué facía ali. A coitada, con arropiantes laios, falou dunha cobra grandísima de nove cabezas, que cada día lle sacrificaban unha persoa pra que comera, onde non, baixaría o pobo, aguilloadas pola fame e faría un destrago.

- Oxe cadroume a min, tatebou esconsolada.

- Pois non teña grima que xa eu daréi conta do monstro.

- Ai, señor, mire que o vai comer ! Teñen visto moitos cazadores e lapounos a todos. Lisque axiña e non se demore !

- Non pase coñado, pregúntelle il, e cáteme encanto non ven a cobra.

Fixoo a vella pero, os poucos do estar catando, ouviron asubiar polo monte abaixo.

Era a cobra das nove cabezas !

Lizgairo montou a cabalo, empuñou a espada adocido e, a ~~xuxuxu~~^{cada} lostregazo, rolou unha cabeza. Arrinou as nove lingoas e envolvéndoas nun pano sedán, perguntoulle a afortunada vella polo castelo que se ollaba na banda do leste.

- Non teime de ir aculá, aconselloulle acorada, pois todo o que vai non ~~xuxuxu~~^{volve}. Alf vive unha lurpia que enfeitiza canto entra pola porta do castelo enmeigado. Os pelos da sua cabeza son de ferro.

" O mozo deu volta prá casa; pero en chegando os tres camiños e ver a isuga lixada reemprendeu viaxe, sen accougo hasta chegar ó castelo que vira de lonxe o dia da loi da co monstro.

Coa espada batu no portón e abrulle a meiga, que lle ofreceu pousada por mor do moi frío que facía.

Cando estaban ambos e dous sentados acarón do lume, foi ela e tirou tres pelos á da cabana e pedfullle que prendera con iles o cabalo, o lión e mais a espada. Pero illa sabedor do engado que tiñan, botounos no lume sen que ela se decatara.

- Imos a unha loita, anda, pedfullle rindo a cachón.

" E o mozo berrou:

- Meu cabalo, venme acodir. Meu lión, víreme acodir. Miña espada, venme acodir !

" E a vella rosmou:

- Non veñen, non; que os pelos da miña cabeza forros son.

" E o mozo espetou:

- Os teus pelos foron lume !

" No intre entraron o cabalo, o lión e a espada que concocaron, morderon e sorregaron nela a diós dar.

- Ou ceibas toda a xente que tés enfeitizado, amenzaduna, ou dás por morta !

E a condenada, estarrecida polo medo, desencantounos a todos :

Alí estaban os seus irmáns e moitos mozos e mozas sanos e salvos, que celebraben con grande algarabía a ansiada libertad.

De volta pr'a casa ouviron contar naquiles pobos, que fa casar a filla do Rei, ontregada como un trofeo ó vencedor do monstro das nove cabezas. Os tres irmáns foron ó pazo real e viron, con noxo, un tolo esmirriado, que se chufaba de ter matado a cobra, agardando a noiva pr'a casaren.

pero o verdadeiro herdi

Il había moitas xente que o agasallaba pola sua fea ; furan
io entre a moitedume, berrou afogueirado :

- Onde hai cabezas son lingoaes ? Fun eu quen matou a cobra !

" O Rei pediu que lle amosaren as cabezas, que certamente estaban sen lingoaes . E o mono, sacando o pano do bulson, dixo trunfador :

- Vedo as linguaes desas cabezas !

" A filla do Rei, que pouco denantes estaba desfeita en saloucos / coidándose escrava /
un tolo, choutaba de ledicia & o Rei fixo botur ^{que ferdinu} o paifoco ^{ballalán} ^{oydendo a la} ^{seguido,} celebrou
a súa boda con gran ledicia & estrondo de foguetes.

" Surru o Xan e o Sidriño perguntouelle satisfeito:

- Gustouche ?

- Si, pero non esquezas que é un conto. Xa que falsches dunha cobra, vouche a contar tu tamén o que lle pasou a un rapaz, que non tivo un cabo tan feliz coma o Gertoú herói

- De cobras sei moitos.

- Sabes, logo, o da Silva ?

- Non. Ise non o ouviríndome.

- Pois atendes:

" Un cativo que andaba no monte, pillou unha cobra pequenina e levouna pra ~~unha~~
unha cova. Os pais rifaronlle moito e puxeron moitos reparos porque podia mordelos,
pero o rapaz soltouse a chorar pregándolle esconsoladamente que non a mataran.

Como soio tiñan aquil fillo, acetaronlle ^{coville} a mai proparouelle un xerro pra que a metese
nil.

O rapaz púxolle de nome Silba e suabas todos os días a pasear. Chamaba por elas:

- Ven, Silba !

" E a cobra vivía. Tiñaa domesticada coma un cadelo.

Ó cabo ^{dun} ano xa non lle cabía no xerro e, na feira do Quince, mercóulle a ola
máis grande que atopou. Pero a ola foigé quedando pequena tamén a medida que a Silva melle
draba. O tempo non se detinha e o rapaz xa fa mozo cuando lle arranxou un caseto na cortiña
con pedras e cemento. Ali vivía a cobra, farta, enchente tras enchente, sen xiedas, sen
choivas, agarimada coma un orixiano, sempre co leite sobre.

Cando o chamaron a filas pregouelle o pais:

- Coideme ben a cobra e non a deixe esgarecer de fame.

" Daquela había quen botaba hasta seis anos no servizio das armas. Non era coma o
xe que os dazacito meses xa quedan libres. Tiñan poucos permisos e o rapaz do conto non
voltou á casa hasta ben pasados dous anos.

En tanto pisou a aldea, a cobra foi a primeira cousa pra ill. E quedou varado:

Talmentes como se o reconñecera, a cada chamada garimosa, enrodelábase lizgaira enfiando
os ollos cara o seu valedor.

Chegou o día do seu retorno á "mili" e o pai ficou ó coidado da cobra novamente. Pero tempo, a Silba foise trocando nun culebrón de bafo fedorento e no pobo cada día medraban as queixas porque os picariños non podían sair os camiños, inzados de culebras estraguidas polos esubios da Silba. Inda que a xente ameazaba ó home, il non facía caso e acalabao facéndolle ver que logo viría o fillo.

Ó fin o soldado, tornou cumprido e comprendendo as razas dos veciños, acordou matar a cobra, que xa era do grosor dun eixo de carro.

Prantouse naira coa escopeta na man e abriulle a portela do caseto, na seguranza de que era a cobra maina de sempre; pero, supetamente a Silba abalanzouse contra o infeliz batendo con il no chau. E o coidado d'apardou pero xa non acordou denonlearse daquela aperturas de morte.

O pai chegou tarda vacerlle i enlouquecido pola doer, cun machado rematou a reptil desgraciado fillo. Di a xente que a cobra malfadada, en troques de sangue botaba leite a cachón.

- Iste conto non ten que ver coa boda, espetou o Sidriño.

- Tén, sí. O mozo do teu conto matou a culebra das nove cabezas e, coma premio, casou coa filla do Rei; o protagonista do meu ficou morto pola aperta da Silba. Teño matinado moito niste conto e coido a Silba un símbolo da nosa Terra. Eu son o rapaz que vivo lonxe, emigrado, co anocio posto na Patria que adoro. É fermosa, donda, verdecente e garimosa; pero tamén ela apreixa pola cintura premendo estómagos, matando alíxos de fame os seus. Sidriño, non podo demorar aquí. Debo camiñar. A Sara quicrolle e será a miña muller; mais o noso fogar estará lonxe.... Dentro de pouco o tren levaráme á Gran Cida. Ali temos a nosa laboura e o noso porvir. Cando chegue o intre a Sara tamén emigrará. Os seus pais malvenderán as terras e viviran con nós nun piso - algo así coma un nicho dos que ves no adrio da igrexa, ánda que maior - e lonxe, moi lonxe ficará a Silba, que só ten aperturas unha vez para matar os seus fillos.